ВІСНИК ПРОКУРАТУРИ

6'2019

Засновано
10 червня 1999 року

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 23630–13470ПР

Співзасновники
Національна академія прокуратури України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Головний редактор
Микола Якимчук

Видавець
Національна академія прокуратури України
вул. Юрія Іллєнка, 81-б, м. Київ, 04050
тел.: (044) 206-15-61
www.napu.com.ua
vpu.ap.gp@gmail.com

© Генеральна прокуратура України, 2019
© Національна академія прокуратури України, 2019

Відповідальний редактор: *Лідія Зелінська*
Редактори випуску:
Наталія Панфілова

Верстка та дизайн обкладинки
Надія Грекович

Формат 64x90/16
Папір офсетний. Друк цифровий.
Наклад 449 прим.
Зам. № 19-06-27-1

Підписано до друку 25.06.2019

Виготовлення оригінал-макета та друк:
Національна академія прокуратури України
вул. Юрія Іллєнка, 81-б, м. Київ, 04050

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4001 від 10.03.2011

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Якимчук Микола Костянтинович	головний редактор, перший проректор Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор
Стрижевська Анжела Анатоліївна	заступник Генерального прокурора, кандидат юридичних наук
Барандич Світлана Павлівна	відповідальний секретар, начальник редакційного відділу Національної академії прокуратури України
Блажівський Євген Миколайович	доктор юридичних наук
Водянніков Олександр Юрійович	національний радник з юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні, член Ради з питань судової реформи, консультант Конституційної комісії, кандидат юридичних наук
Гетьман Анатолій Павлович	проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України
Гриценко Іван Сергійович	декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
Губерський Леонід Васильович	ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософських наук, професор, академік НАН України
Дьомін Юрій Михайлович	начальник відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор
Єнін Євгеній Володимирович	кандидат політичних наук
Капліна Оксана Володимирівна	завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
Козьяков Ігор Миколайович	начальник відділу розробки та впровадження інноваційних методик організації роботи та управління в органах прокуратури науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор
Костенко Олександр Миколайович	завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України

Костенко Сергій Костянтинович — член Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів

Косюта Михайло Васильович — професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

Литвак Олег Михайлович — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Ліщина Іван Юрійович — заступник міністра юстиції України – уповноважений у справах Європейського суду з прав людини

Маляренко Василь Тимофійович — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Мінченко Сергій Іванович — перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, габілітований доктор правничих наук

Нор Василь Тимофійович — завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Погорецький Микола Анатолійович — завідувач кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

Попов Георгій Володимирович — директор науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук

Руденко Микола Васильович — професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Середа Григорій Порфирович — доктор юридичних наук, професор

Сторожук Дмитро Анатолійович — перший заступник Генерального прокурора

Тацій Василь Якович — ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України

Тихий Володимир Павлович — радник президії НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України

Холодницький Назар Іванович — заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, кандидат юридичних наук

Шемшученко Юрій Сергійович — директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України

У НОМЕРІ

22 Оксана Кайданович
Попередження та виявлення фактів булінгу серед підлітків – важливий аспект діяльності ювенальних прокурорів у Житомирській області

67 Олена Кравченко, Катерина Макарук
Проблемні питання застосування технічних засобів фіксування та їх результатів у доказуванні у кримінальному провадженні в аспекті реформування кримінальної юстиції в Україні

ЗМІСТ

ОФІЦІЙНО

Генеральний прокурор України провів нараду із представниками правоохоронних органів щодо попередження злочинів та надзвичайних подій в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань 6

Заступник Генерального прокурора взяла участь у підсумковій конференції «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні» 8

Головний військовий прокурор провів зустріч із делегацією Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні 9

СЬОГОДЕННЯ

Анастасія Степанова
Пілотний проект Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, – в дії 10

Ольга Колос
Сфера дитинства перебуває під охороною ювенальних прокурорів Миколаївської області 16

Марина Чудопалова
У прокуратурі Тернопільської області постійно опікуються правами дітей 20

Оксана Кайданович
Попередження та виявлення фактів булінгу серед підлітків – важливий аспект діяльності ювенальних прокурорів у Житомирській області 22

Забезпечення захисту прав і свобод дітей перебуває під особливою увагою прокуратури Сумської області 26

Діяльність органів прокуратури Івано-Франківської області у сфері охорони дитинства 30

Прокуратура спільно з іншими відомствами протидіє експлуатації дитячої праці на Одещині ... 33

Єлизавета Мамаєва
Питання законності використання земельних ділянок закладів освіти постійно вивчається органами прокуратури Дніпропетровської області 34

Євгенія Нестеренко
У полі зору прокуратури Київської області – законність використання земельних ділянок закладів освіти 38

Ювенальні прокурори Закарпаття принципово відстоюють у судах необхідність належного оформлення права власності на землю під закладами освіти 45

ДИСКУСІЯ

Круглий стіл «Представництво прокурором інтересів держави в суді у земельних відносинах» 47

ПРАВОДОПОМОГА

Олена Драган
Виконання судових рішень у галузі земельних відносин у справах, де прокурором здійснювалось представництво інтересів держави в суді 50

Олександр Біленко
Позитивний досвід роботи прокуратури Дніпропетровської області у сфері захисту інтересів держави у земельних відносинах 57

Олена Кравченко, Катерина Макарук
Проблемні питання застосування технічних засобів фіксування та їх результатів у доказуванні у кримінальному провадженні в аспекті реформування кримінальної юстиції в Україні 67

ТУРБОТА

На запрошення керівництва прокуратури Волинської області діти працівників прокуратури Луганської області відвідали гостинний Поліський край 77

НОВІ ВИДАННЯ 7, 19, 21, 37, 44

Відповідальність за достовірність інформації, точність імен та прізвищ несуть автори.
Матеріали редагуються та можуть бути скорочені.
Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

Використано фото, надані відділом зв'язків із громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України, прес-службами регіональних прокуратур, та матеріали, розміщені у вільному доступі в мережі Інтернет.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПРОКУРОР УКРАЇНИ ПРОВІВ НАРАДУ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ В УСТАНОВАХ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У Генеральній прокуратурі України відбулася нарада під головуванням Генерального прокурора України Юрія Луценка стосовно організації роботи оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо попередження злочинів та надзвичайних подій в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. Участь у нараді взяли перший заступник Генерального прокурора Дмитро Сторожук, начальник управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру у місцях

несвободи В'ячеслав Свірець, заступник міністра юстиції України Денис Чернишов, перший заступник начальника Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України Володимир Мелюхов та заступник начальника Адміністрації ДКВС Олег Торкунов, перший заступник голови Національної поліції України В'ячеслав Аброськін та начальник 4 відділу 2 управління Головного

управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України Іван Осипчук.

Під час наради обговорено проблемні питання щодо відбування ув'язненими покарань в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України.

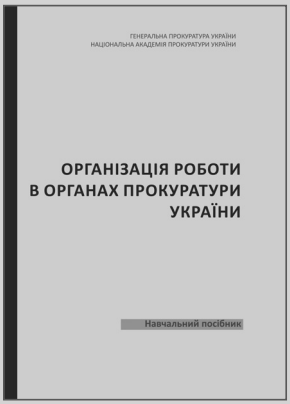
Зокрема, Генеральний прокурор України Юрій Луценко звернув увагу присутніх на необхідність вжиття заходів із перекриття каналів постачання до виправних колоній та закладів попереднього ув'язнення заборонених предметів: наркотичних засобів, алкогольних напоїв, колюче-ріжучих предметів, та притягнення до відповідальності недобросовісних працівників.

Окрім того, на нараді учасники заслухали та обговорили питання втеч, самогубств ув'язнених, а також організації бунтів засуджених в установах виконання покарань та підбурювання до них.

У зв'язку з цим Генеральний прокурор України акцентував увагу на необхідності активізації роботи щодо оголошення підозр і направлення до суду кримінальних проваджень за вказаними фактами.

Учасники зустрічі докладно розглянули питання дотримання прав людини в установах виконання покарань та попереднього ув'язнення, створення належних матеріально-побутових, медико-санітарних умов у таких закладах.

НОВІ ВИДАННЯ

Організація роботи в органах прокуратури України: навчальний посібник / кол. авт.; за ред. Осадци О.М.; Кравчука В.М. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. – 356 с.

ISBN 978-617-7500-71-0

У навчальному посібнику розглянуто питання щодо створення та розвитку прокуратури в Україні, правового статусу органів прокуратури іноземних країн. На основі чинного законодавства, відомчої нормативної бази, міжнародних документів, які регламентують діяльність органів прокуратури, проаналізовано засади прокурорської діяльності та особливості організації роботи в органах прокуратури України.

Автори надають характеристику функціонуванню органів прокурорського самоврядування та органів, які забезпечують діяльність прокуратури, висвітлюють специфіку вирішення кадрових питань, а також вимоги до організації роботи з розгляду звернень і забезпечення доступу до публічної інформації.

ЗАСТУПНИК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА ВЗЯЛА УЧАСТЬ У ПІДСУМКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПОДАЛЬША ПІДТРИМКА РЕФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ»

У місті Києві відбулася підсумкова конференція з нагоди офіційного завершення проекту «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні» (Проект), що з 2015 року впроваджується Радою Європи та фінансується урядом Данії.

Цей проект став одним із найбільш масштабних у двосторонньому співробітництві Генеральної прокуратури України з Радою Європи та, зокрема, спрямований на забезпечення підтримки реформування органів прокуратури України відповідно до європейських стандартів та передового досвіду.

У заході взяли участь заступник Генерального прокурора Анжела Стрижевська та працівники Генеральної прокуратури України, які залучалися до реалізації передбачених у Проекті завдань.

Під час конференції Анжела Стрижевська окреслила основні правові та інституційні зміни, які відбулися в органах прокуратури України після прийняття нового Закону України «Про прокуратуру». Заступник Генерального прокурора приділила особливу увагу ліквідації «загальнонаглядових» повноважень прокурора, позбавленню функції досудового розслідування, утворенню Генеральної інспекції, органів прокурорського самоврядування, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів тощо.

Також вона зазначила, що вперше Генеральна прокуратура України у співпраці з Європейським Союзом та Радою Європи розробила комплексну програму реформ – Дорожню карту з реформування органів прокуратури та впроваджує систему оцінювання індивідуальної роботи прокурора.

ГОЛОВНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ПРОКУРОР ПРОВІВ ЗУСТРІЧ ІЗ ДЕЛЕГАЦІЄЮ МОНІТОРИНГОВОЇ МІСІЇ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Заступник Генерального прокурора – Головний військовий прокурор Анатолій Матіос провів зустріч з делегацією Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні на чолі з Фіоною Фрейзер.

Під час зустрічі Анатолій Матіос поінформував делегацію щодо результатів розслідування низки актуальних кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення в районі проведення АТО/ООС злочинів, пов'язаних із свавільним позбавленням волі, катуванням, жорстоким поводженням, порушеннями прав людини, посяганням на власність цивільних осіб тощо.

Головний військовий прокурор висловив деякі зауваження до звітів, які публікуються цією Місією ООН щодо стану дотримання прав людини в Україні, а також повідомив про активні зусилля Головної військової прокуратури, спрямовані на повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, вчинених усіма сторонами збройного конфлікту.

Голова Місії, пані Фіона Фрейзер, зазначила про значні зміни у сфері захисту прав людини в Україні, одночасно позитивно оцінивши роботу Головної військової прокуратури.

Зі свого боку, Анатолій Матіос загострив увагу на необхідності збільшення кількості робочих зустрічей для обміну даними та думками перед підготовкою майбутніх звітів Моніторингової Місії ООН.

За результатами зустрічі було висловлено готовність до подальшого співробітництва у сфері захисту прав людини в Україні та обговорено шляхи реалізації спільних проектів.

Анастасія Степанова
прокурор Харківської місцевої прокуратури № 1,
юрист 2 класу

ПІЛОТНИЙ ПРОЕКТ ПРОГРАМИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ Є ПІДОЗРЮВАНИМИ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ, – В ДІЇ

Проблема перевиховання неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочинів невеликої та середньої тяжкості, передбачених ст. 12 КК України, призначення їм покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільнення від покарання, залучення їх до навчання та суспільно корисної праці є актуальною в нашій країні.

Зазначеним забезпечується можливість неповнолітніх не розлучатися зі своїми батьками, рідними та близькими, не потрапити під негативний вплив осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, продовжувати навчання у школах та інших навчальних закладах усіх рівнів, займатися спортом, працювати та прагнути стати свідомими і відповідальними громадянами України.

Аналізуючи криміногенну обстановку скоєння злочинів неповнолітніми в Україні, беручи за зразок перевиховання неповнолітніх у розвинутих країнах світу, маючи на меті впровадження цього досвіду в Україні, керуючись Мінімальними стандартними правилами ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), ухваленими резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року № 40/33, Міністерство юстиції України та Генеральна прокуратури України розробили та затвердили спільним наказом від 21 січня 2019 року № 172/5/10, погодженим з директором державної установи «Центр пробації», у формі пілотного проекту Програму відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину (далі – Програма). Наказ зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24 січня 2019 року за № 87/33058, і він є чинним нормативним актом.

Одночасно з наказом затверджено Порядок реалізації пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину».

Для реалізації пілотного проекту визначені шість областей України: Донецька, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська та Харківська. Метою проекту є виведення неповнолітнього з кримінального провадження на ранніх стадіях, вжиття заходів його ресоціалізації та запобігання повторному вчиненню злочинів.

Основною особою, від якої залежить право ініціювання реалізації положень пілотного проекту стосовно конкретного неповнолітнього правопорушника, є прокурор – процесуальний керівник.

Саме прокурор має ретельно вивчити матеріали кримінального провадження і вже на стадії повідомлення неповнолітньому про підозру встановити відповідність умовам, визначеним у пункті 3 зазначеного Порядку реалізації пілотного проекту, таким як:

– наявність потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;

– вчинення неповнолітнім уперше злочину невеликої або середньої тяжкості;

– визнання неповнолітнім факту вчинення злочину;

– згода неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі.

> Завдяки реалізації Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, забезпечується можливість неповнолітніх не розлучатися зі своїми рідними та близькими, не потрапити під негативний вплив осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, продовжувати навчання у школах та інших навчальних закладах, займатися спортом, працювати тощо

Одразу після повідомлення про підозру прокурор має роз'яснити неповнолітньому правопорушнику, що результати участі у Програмі враховуватимуться під час прийняття рішення про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ст.ст. 45, 46 (у разі вчинення неповнолітнім уперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості), ст. 48 КК України або закриття кримінального провадження на підставі ч. 4 ст. 56, пункту 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, а в разі скоєння злочину середньої тяжкості – можливість призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або навіть звільнення від покарання.

Прокурор має поінформувати неповнолітнього, його законного представника та потерпілого, його законного представника (далі – сторони) про можливість реалізації Програми шляхом залучення адвоката-медіатора регіо-

нального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – регіональний центр) та укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину (далі – угода).

У разі отримання від неповнолітнього, його законного представника та потерпілого згоди на участь у пілотному проекті прокурор пропонує виконати процедурні формальності, передбачені Порядком реалізації пілотного проекту, та направляє до місцевого регіонального центру запит про виділення адвоката, включеного до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та які пройшли навчання з реалізації Програми (далі – посередник).

Посередник на зустрічі зі сторонами має також роз'яснити їм процедуру Програми, її наслідки, надає можливість сторонам дійти згоди щодо умов угоди і в разі згоди сторін на її проходження надає їм приблизну форму угоди для ознайомлення і визначення дати наступної зустрічі для її укладення або інформує регіональний центр про відмову підозрюваного або потерпілого від подальшої участі в програмі.

> Основною особою, від якої залежить право ініціювання реалізації положень пілотного проекту Програми стосовно конкретного неповнолітнього правопорушника, є прокурор – процесуальний керівник, який насамперед повинен ретельно вивчити матеріали кримінального провадження

Від початку запровадження вказаного пілотного проекту з метою якісної його реалізації та на виконання пункту 2.7 Плану першочергових заходів на II квартал 2019 року з урахуванням завдання Генеральної прокуратури України прокуратурою Харківської області розроблено та доведено до відома всіх місцевих прокуратур області завдання щодо опрацювання відомостей, внесених до ЄРДР, стосовно фактів вчинення неповнолітніми злочинів невеликої та середньої тяжкості, додаткового вивчення матеріалів кримінальних проваджень цієї категорії, надання оцінки законності прийнятих у них рішень та повноті вжитих заходів щодо раннього виведення неповнолітнього із кримінального процесу та його ресоціалізації.

Як приклади виконання пілотного проекту в Харківській області можна навести таке.

У квітні 2019 року 16-річному Ш. було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення середньої тяжкості, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України, – таємне викрадення чужого майна (крадіжка), вчинена за попередньою змовою групою осіб.

Встановлено, що 14 березня 2019 року неповнолітній Ш. разом з К., перебуваючи на території Центрального парку культури та відпочинку ім. М. Горького, на ґрунті раптово виниклого єдиного злочинного умислу, спрямованого на таємне викрадення чужого майна, діючи за попередньою змовою групою

осіб, викрали два паркові гучномовці, стилізовані під «гриби», вартістю 1550 грн (згідно з висновком судово-товарознавчої експертизи). Після цього з місця скоєння злочину з викраденим майном зникли, чим спричинили матеріальну шкоду комунальному підприємству «Центральний парк культури та відпочинку ім. М. Горького» на зазначену суму.

Внаслідок вивчення особи неповнолітнього Ш. встановлено, що він раніше не судимий, має постійне місце проживання, є студентом одного з коледжів міста Харкова, за місцем проживання та навчання характеризується позитивно.

У день вручення неповнолітньому повідомлення про підозру відповідно до Порядку реалізації пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» процесуальним керівником у кримінальному провадженні – прокурором Харківської місцевої прокуратури № 1 поінформовано сторони про можливість реалізації Програми шляхом залучення адвоката-медіатора регіонального центру та укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину.

Одночасно сторонам кримінального провадження роз'яснено, що результати участі у Програмі враховуватимуться судом під час прийняття рішення про призначення покарання неповнолітньому. В цьому випадку процесуальних підстав для звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ст.ст. 45, 46, 48 КК України та вирішення судом питання про закриття кримінального провадження на підставі пункту 7 ч. 1 ст. 284 КПК України немає, оскільки у неповнолітнього наявний умисел на вчинення злочину й аналізоване кримінальне провадження не підпадає під категорію проваджень у формі приватного обвинувачення.

Після отримання усної згоди від сторін прокурор запропонував заповнити їм заяву про участь у Програмі та згоду на обробку їх персональних даних.

Того ж дня прокурором до Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях передано заповнений бланк заяви з підписами неповнолітнього підозрюваного, його законного представника та представника потерпілого та інформацію про правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється неповнолітній, із зазначенням дати закінчення строку досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Відповідно до листа прокурора місцевої прокуратури Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях виділив для участі в Програмі в цьому провадженні адвоката-медіатора.

Приблизно за два тижні між комунальним підприємством «Центральний парк відпочинку та культури ім. М. Горького» в особі представника потерпіло-

го та неповнолітнім підозрюваним Ш. за участю адвоката-медіатора укладено угоду про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину. Згідно з угодою підозрюваний визнав завдану потерпілій стороні шкоду і зобов'язався вжити заходів щодо повного відшкодування завданої шкоди до обумовленої дати та сплатити потерпілому кошти в обумовленій сторонами сумі, а також підозрюваний зобов'язався протягом двох тижнів, у вільний від навчання час, надати парку культури і відпочинку допомогу в благоустрої території за графіком, погодженим сторонами.

Потерпілою стороною було визначено, що саме робота з благоустрою парку, звідки неповнолітній викрав гучномовці, буде найкращим засобом його перевиховання. На ці умови погодилась і мати неповнолітнього. Протягом двох тижнів він мав прибирати листя, білити дерева, допомагати під час інших заходів із підтримання порядку та облагороджування парку. Залучення до суспільно корисної праці дасть змогу усвідомити, наскільки важливо охайно та шанобливо ставитись до чужої праці та майна, призначеного для користування усіма громадянами міста.

Прокуратурою Харківської області надано завдання всім місцевим прокуратурам області щодо опрацювання відомостей, внесених до ЄРДР, стосовно фактів вчинення неповнолітніми злочинів невеликої та середньої тяжкості, додаткового вивчення матеріалів кримінальних проваджень цієї категорії, надання оцінки законності прийнятих у них рішень та повноті вжитих заходів щодо раннього виведення неповнолітнього із кримінального процесу та його ресоціалізації

Як вже зазначалося, якщо неповнолітній підозрюваний повністю виконає умови підписаної угоди в обумовлений строк, йому буде вручено обвинувальний акт, який буде направлений до суду, й у прокурора виникнуть законні підстави звернутись до суду з проханням визнати його винним у скоєнні злочину і з урахуванням виконання ним Програми звільнити від покарання на підставі ст. 105 КК України, застосувавши примусові заходи виховного характеру.

Аналізуючи проблемні питання щодо запровадження Програми, слід зазначити, що здебільшого неповнолітні особи, стосовно яких розпочато досудове розслідування, або вчиняють тяжкі злочини, або раніше вже вчиняли злочини, що унеможливлює їх участь у пілотному проекті.

Наведемо такий приклад. Неповнолітній К. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 185 КК України. Встановлено, що він таємно, шляхом вільного доступу, перебуваючи в приміщенні кімнати гуртожитку одного із коледжів міста Харкова, де проживав, у свого сусіда по кімнаті викрав певну суму грошових коштів. Внаслідок вивчення особи неповнолітнього встановлено, що він раніше не судимий, за місцем навчання та проживання характеризу-

ється позитивно, неофіційно працює. Однак під час огляду місця події у межах здійснюваного досудового розслідування у неповнолітнього К. також було виявлено та вилучено паспорт потерпілого, який декілька місяців тому потерпілий втратив, за фактом чого звертався до органу поліції. Окрім того, під час огляду предмета (паспорта) було виявлено ознаки його підробки, що пізніше підтвердив висновок судово-технічної експертизи. Неповнолітньому К. було повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 185, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 358 КК України, а саме: таємне викрадення чужого майна (крадіжка), незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом та підроблення офіційного документа, який видається установою і який надає права або звільняє від обов'язків, з метою використання його підроблювачем. На підставі викладеного його участь у Програмі відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, унеможливилась.

> Проблемним питанням щодо запровадження Програми є те, що здебільшого неповнолітні особи, стосовно яких розпочато досудове розслідування, або вчиняють тяжкі злочини, або раніше вже вчиняли злочини, що унеможливлює їх участь у пілотному проекті

В іншому випадку неповнолітній підозрюваний Н., погодившись на пропозицію прокурора брати участь у Програмі, під час зустрічі за участю адвоката-медіатора відмовився працювати з психологом. Унаслідок цього угода сторонами не була підписана, про що поінформовано прокурора.

Здебільшого саме батьки неповнолітніх як їх законні представники заперечують проти участі у Програмі, очевидно, не розуміючи, що ці заходи дають можливість перевиховати неповнолітнього на початку його дорослішання, за допомогою безпосереднього спілкування із потерпілим та виховання в підлітка як повноцінного члена суспільства почуття відповідальності за свої дії.

Однак перший з-поміж наведених нами прикладів втілення у життя пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» та Порядку його реалізації зрештою дає надію на зменшення кількості неповнолітніх, направлених для перевиховання до місць позбавлення волі, найскорішу їх ресоціалізацію у суспільне життя нашої країни.

Ольга Колос

начальник відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Миколаївської області,
старший радник юстиції

СФЕРА ДИТИНСТВА ПЕРЕБУВАЄ ПІД ОХОРОНОЮ ЮВЕНАЛЬНИХ ПРОКУРОРІВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Захист інтересів держави у сфері охорони дитинства є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів прокуратури.

З початку року у вказаній сфері органами прокуратури області розпочато 10 кримінальних проваджень за фактами зловживання службовим становищем посадовими особами підприємств та установ області під час використання бюджетних коштів, заявлено 10 позовів на майже 10 млн гривень.

Так, прокуратурою Миколаївської області розпочато кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України. Установлено, що службові особи управління капітального будівництва Миколаївської облдержадміністрації, зловживаючи службовим становищем, у грудні 2018 року перерахували ТОВ «Антарес-БУД» кошти у сумі майже одного мільйона гривень за виконання робіт з будівництва універсального футбольного та волейбольного майданчиків для Миколаївської обласної школи вищої спортивної майстерності, які не виконано. Досудове розслідування триває.

Органи прокуратури області продовжують відстоювати інтереси держави у сфері земельних правовідносин та принципово реагують на факти незаконного використання земель державної форми власності, укладення адміністрацією шкіл удаваних правочинів з фермерськими господарствами, на підставі яких останнім у користування передаються земельні ділянки для здійснення товарного сільгоспвиробництва. У поточному році в зазначеній сфері пред'явлено чотири позови про визнання недійсними договорів про спільний обро-

біток землі загальною площею близько 400 га вартістю майже 9 млн грн та з вимогами повернути її постійному користувачу або власнику.

Також вживаються заходи для захисту інтересів держави з питань, пов'язаних із використанням земель закладів освіти. Зокрема, Баштанською місцевою прокуратурою 29 березня 2019 року до Миколаївського окружного адміністративного суду пред'явлено позов в інтересах держави до Березнегуватської районної ради про визнання протиправною бездіяльності останньої, якою тривалий час не вживаються заходи до оформлення правовстановлюючих документів на земельну ділянку під будівлями та спорудами Березнегуватської загальноосвітньої школи № 1. За втручання прокуратури рішенням сесії Березнегуватської районної ради від 24 квітня 2019 року з місцевого бюджету виділено 60 тис. грн для оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки навчальних закладів району.

Приділяється постійна увага питанням профілактики злочинності у молодіжному середовищі. З цією метою запроваджено практику зустрічей представників органів прокуратури із учнями та студентами навчальних закладів, які проводяться у формі лекцій-бесід. Вжиті заходи сприяли покращенню криміногенної ситуації у підлітковому середовищі. Так, упродовж поточного року зафіксовано вчинення кримінальних правопорушень 41 неповнолітнім, що на 24% менше, ніж за аналогічний період минулого року (54).

Крім того, з лютого поточного року в шістьох областях України, серед них і Миколаївській, реалізується пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину», метою якої є виведення неповнолітнього з кримінального провадження на ранніх стадіях та вжиття узгоджених заходів для його ресоціалізації.

З цього приводу за дорученням прокурора Миколаївської області Тараса Дунаса проведено інтерактивне навчання з ювенальними прокурорами у формі лекції-диспуту на тему «Практичні аспекти реалізації Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину», а також круглий стіл із зазначених питань, у якому взяли участь представники Координаційного центру з надання правової допомоги та Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Миколаївській області, працівники пробації, судді, адвокати-медіатори, експерти та психологи.

Під час заходів обговорено відновні підходи у кримінальних провадженнях про злочин невеликої або середньої тяжкості, вчинені неповнолітніми, практику раннього виведення неповнолітнього із кримінального процесу, роль прокурора у пілотному проекті, питання співпраці та комунікації між органами та учасниками цієї Програми.

Так, у регіоні впродовж поточного року неповнолітніми було скоєно 41 кримінальне правопорушення. Наразі згоду на участь у Програмі дали 8 підлітків, п'ять з яких уже пройшли процедуру медіації. До суду скеровано два клопотання про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

Приділяється увага нагляду за додержанням прав дітей при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, профілактиці рецидивної злочинності серед неповнолітніх тощо. За результатами перевірок у цій сфері внесено 12 вказівок, на підставі розгляду яких до відповідальності притягнуто п'ять службових осіб.

Питання додержання прав неповнолітніх, які вступили у конфлікт із законом, профілактики злочинності у молодіжному середовищі та дієвості вжитих заходів щодо їх виправлення та перевиховання завжди перебувають на контролі органів прокуратури Миколаївщини.

На фото:

Лекцію-диспут для ювенальних прокурорів та круглий стіл з питань реалізації Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, проведено на базі прокуратури Миколаївської області

НОВІ ВИДАННЯ

Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. – 712 с.

ISBN 978-617-7500-81-9

Марина Чудопалова
начальник відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Тернопільської області

У ПРОКУРАТУРІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПОСТІЙНО ОПІКУЮТЬСЯ ПРАВАМИ ДІТЕЙ

Відділ ювенальної юстиції у структурі прокуратури Тернопільської області створено з метою максимального забезпечення прав і свобод неповнолітніх на всіх етапах кримінального провадження, що здійснюється щодо них.

Відповідно до Зауважень загального порядку № 10 (2007) Комітету ООН з прав дитини «Права дітей у системі юстиції щодо дітей» у всіх рішеннях, які ухвалюються в контексті здійснення юстиції щодо дітей, головним міркуванням має бути якнайкраще забезпечення інтересів дитини. Традиційні цілі кримінального правосуддя, такі як покарання, повинні поступатися місцем реабілітаційним та відновним цілям правосуддя у справах дітей-правопорушників[1].

Про реалізацію вказаного на практиці свідчить те, що за ініціативи та принципової позиції ювенальних прокурорів упродовж минулого та поточного років 41 підліток, який уперше вчинив злочини невеликої або середньої тяжкості, звільнений судом від кримінальної відповідальності. Це третина усіх притягнутих до кримінальної відповідальності дітей.

Нещодавно з метою дотримання максимальних міжнародних стандартів захисту дітей до компетенції ювенальних прокурорів передано нагляд за кримінальними провадженнями, які порушені на захист неповнолітніх.

[1] Див.: Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.01.2017 № 223-66/0/4-17. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html (дата звернення: 20.06.2019).

З початку року ювенальними прокурорами перевірено стан дотримання прав неповнолітніх, які вчинили адміністративні правопорушення. За реагуванням органів прокуратури скасовано 16 постанов про накладення на підлітків адміністративних штрафів. Уповноважені органи зобов'язано вжити заходів до повернення незаконно стягнутих коштів.

Триває робота щодо захисту інтересів держави у сфері охорони дитинства засобами представницького характеру. Особливу увагу приділено своєчасному виявленню та реагуванню на факти незаконного вилучення належних навчальним закладам земельних ділянок.

За реагуванням прокуратури впродовж двох останніх років дитячим закладам області повернуто землі площею 526 га загальною вартістю понад 18 млн гривень.

Уже в поточному році ювенальними прокурорами скеровано до суду два такі позови, один з яких на сьогодні задоволено. Загальноосвітній школі повернуто майже гектар землі, яку місцева влада безпідставно передала в користування приватній особі.

У провадженні Господарського суду Тернопільської області перебуває позов прокуратури в інтересах держави про визнання договору про спільну діяльність недійсним та звільнення приватним підприємцем належної державному навчальному закладу «Почаївське вище професійне училище» земельної ділянки площею понад 43 га вартістю майже 2,5 млн гривень. Слухання справи триває.

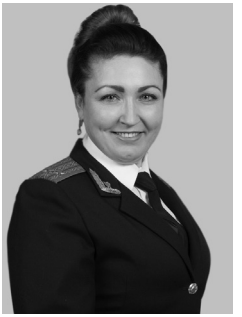
Отже, питання захисту прав дітей залишається пріоритетом у роботі прокуратури області.

НОВІ ВИДАННЯ

Підготовлено до друку науковий фаховий журнал **"Вісник Національної академії прокуратури України" № 2(60)'2019,** актуальна тема якого – "Діяльність правоохоронних органів і військових формувань у сфері забезпечення національної безпеки України".

Актуальність теми номера обумовлена набранням чинності 28 грудня 2018 року наказу Міністерства освіти і науки України № 1477 "Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень у межах спеціальності 081 «Право»", серед яких – "Право національної безпеки; військове право".

Оксана Кайданович
начальник відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Житомирської області

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ЮВЕНАЛЬНИХ ПРОКУРОРІВ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проблема насильства у дитячому середовищі, зокрема у навчальних закладах, нарешті набула значного резонансу в суспільстві та посиленої уваги з боку міжнародних організацій.

За дослідженнями Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), у 2017 році в Україні 24% дітей стали жертвами цькування (булінгу), до того ж майже половина з них, 40%, так і не наважилися про це розповісти батькам, вчителям, друзям чи органам правопорядку.

Доволі часто Інтернет, зокрема соціальні мережі, стають доступними каналами розповсюдження принизливих, насильницьких дій, вчинених підлітками стосовно своїх ровесників. В Україні щороку фіксують випадки, коли знущання в школі призводять до інвалідності, в окремих випадках – стають причиною дитячого самогубства. Наразі боротися з булінгом у навчальних закладах – одне з головних завдань, яке покладено на вчителів, керівництво шкіл, соціальних педагогів, батьків та працівників органів поліції.

Слово «булінг» (*bullying*, від англ. *bully* – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) тлумачиться як утиск, дискримінація, цькування. Цей термін означає тривалий процес свідомого, жорстокого ставлення (фізичного та психічного) з боку дитини або групи до іншої дитини або інших дітей. І, що є найбільш тривожним і небажаним, може кардинально змінити ставлення дитини до себе та оточуючих, якщо вчасно не зупинити булінг.

В Україні у січні 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»

(Закон), відповідно до якого Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) доповнено ст. 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

У січні 2019 року Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено ст. 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу», в якій за вчинення морального або фізичного насильства стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи передбачено стягнення у виді штрафу або громадських робіт. Також передбачено притягнення до відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, у разі вчинення булінгу особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, та керівників закладів освіти – за неповідомлення про факти булінгу уповноважених підрозділів Національної поліції України

У Законі визначено, що булінгом (цькуванням) є діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Стягнення за вчинення морального або фізичного насильства передбачено у виді штрафу або громадських робіт, а за булінг, вчинений малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, відповідальність несуть їх батьки або особи, які їх замінюють.

Крім того, в Законі передбачено адміністративну відповідальність керівника закладу освіти за неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу.

Із набранням чинності Законом виявленню та протидії фактам цього негативного явища органи правопорядку приділяють особливу увагу.

Зокрема, у Житомирській області цього року органами Національної поліції складено 2 протоколи за фактами адміністративних правопорушень, вчинених дітьми, та 12 протоколів стосовно батьків, діти яких вчинили булінг до досягнення віку адміністративної відповідальності.

Станом на 31 травня 2019 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень є чотири постанови міськрайсудів, які діють на території Житомирської області, у справах щодо випадків булінгу.

Наприклад, у березні цього року Брусилівським районним судом розглянуто справу про притягнення до відповідальності школярки одного з загальноосвітніх навчальних закладів області. Адміністративний протокол стосовно неї складений у зв'язку з тим, що дівчина протягом півроку – з вересня 2018-го по

лютий 2019-го, вчиняла булінг (цькування) психологічного характеру по відношенню до однокласниці, зокрема неодноразово підбурювала проти потерпілої однокласників, обзивала її образливими іменами, висловлювала погрози, внаслідок чого могла бути заподіяна шкода психічному здоров'ю потерпілої.

У суді правопорушниця вину визнала та пояснила, що в неї склалися неприязні стосунки з однокласницею, оскільки та гарно вчиться та протягом минулого навчального року отримувала освіту за кордоном. Підтвердила, що наприкінці лютого цього року між нею та потерпілою стався конфлікт, під час якого на адресу останньої прозвучали образи. Більше непорозумінь з однокласницею не виникає, у скоєному вона щиро розкаялась.

Станом на 31 травня 2019 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень є чотири постанови міськрайсудів, які діють на території Житомирської області, у справах щодо випадків булінгу

Судом досліджено усі матеріали справи, допитано свідків, неповнолітню визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 КУпАП, та застосовано до неї відповідно до ст. 24-1 КУпАП захід впливу у виді попередження.

На жаль, трапляються випадки вчинення психологічного та фізичного насильства, які мають ознаки кримінального правопорушення. В такому разі підлітки притягатимуться до кримінальної відповідальності.

Якщо психологічне та фізичне насильство стосовно неповнолітньої або малолітньої особи має ознаки кримінального правопорушення, то підлітки, які його вчинили, притягатимуться до кримінальної відповідальності

Нещодавно під процесуальним керівництвом прокуратури Житомирської області закінчено досудове розслідування за фактом хуліганства, вчиненого групою старшокласників стосовно учениці загальноосвітньої школи м. Житомира, затверджено обвинувальний акт у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 296 КК України стосовно чотирьох осіб та скеровано до суду.

Також у межах кримінального провадження за ч. 1 ст. 296 КК України стосовно двох учениць 7-го класу, які не досягли віку кримінальної відповідальності, до суду скеровано клопотання про застосування до них примусових заходів виховного характеру.

Йдеться про те, що група осіб, серед яких три старшокласниці місцевих шкіл, дві семикласниці гімназії та першокурсниця Житомирського медичного інституту, у лютому 2019 року побили школярку.

Силоміць завівши дівчину на пустир між житловими будинками у центрі Житомира, з хуліганських мотивів, зухвало та з винятковим цинізмом обвину-

вачені почали завдавати їй кулаками та ногами численних ударів. Потерпіла, прикриваючи обличчя руками, намагалася вирватися від кривдників, однак її силою утримували. До того ж хуліганські дії вчинялися у присутності гурту знайомих, які зняли на відео побиття та виклали у соціальних мережах.

Унаслідок завданих потерпілій тілесних ушкоджень їй довелося тривалий час лікуватися у медичному закладі.

Справу розглядатиме Богунський районний суд міста Житомира, публічне обвинувачення здійснюватиме прокуратура області. В цій кримінальній історії обвинувачення не обмежиться складанням адміністративного протоколу: відповідно до санкції ст. 296 КК України за побиття учениці місцевої школи зловмисникам загрожує покарання у виді позбавлення волі строком до 4 років.

> Актуальність Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» є беззаперечною, адже цей нормативний акт безпосередньо сприятиме вирішенню гострої підліткової проблеми у правовому полі, підвищуватиме правову культуру молоді, формуватиме правосвідомість та утверджуватиме розуміння щодо неминучості відповідальності підлітків за вчинені правопорушення

Підсумовуючи сказане, варто зазначити своєчасність та актуальність прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Цей нормативний акт безпосередньо сприятиме вирішенню гострої підліткової проблеми у правовому полі, підвищуватиме правову культуру молоді, формуватиме правосвідомість та утверджуватиме розуміння щодо неминучості відповідальності підлітків за вчинені правопорушення.

З огляду на це і надалі під час зустрічей, лекцій, тренінгів, які проводяться прокурорами у навчальних закладах у межах співпраці органів прокуратури та Міністерства освіти і науки України, приділятиметься особлива увага питанню протидії булінгу, оскільки попередження та виявлення фактів булінгу серед підлітків – важливий аспект діяльності ювенальних прокурорів Житомирської області.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ ПЕРЕБУВАЄ ПІД ОСОБЛИВОЮ УВАГОЮ ПРОКУРАТУРИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ставлення до дітей у суспільстві є показником його зрілості.

У провідних країнах світу створено цілісну систему органів, діяльність яких спрямована на захист дітей, попередження серед них негативних проявів, у якій ключове місце відведено прокурору.

У Законі України «Про охорону дитинства» визначено, що охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом.

Забезпеченню захисту прав і свобод дітей приділяють належну увагу в прокуратурі Сумської області.

Дотримання права на освіту, соціальний захист, збереження та цільове використання майна, землі навчальних закладів, законність використання коштів на утримання дитячих установ, у тому числі харчування дітей, – це ті питання, яким приділяється першочергове значення.

Так, з початку року до судів спрямовано 30 позовів у сфері охорони дитинства на суму понад 53,8 млн гривень.

Прокурори зверталися до судів з позовами про:

– визнання недійсними договорів щодо передачі землі навчальних закладів суб'єктам підприємницької діяльності для комерційних цілей;

– визнання протиправною бездіяльності органів влади та місцевого самоврядування щодо незабезпечення дітей пільгових категорій безкоштовним харчуванням у навчальних закладах;

– невжиття заходів щодо реєстрації права користування землею тощо.

Позовна діяльність прокурора про визнання недійсними договорів щодо передачі землі навчальних закладів суб'єктам підприємницької діяльності

Під час опрацювання прокурорами інформації про використання земель освітнього призначення, угод цивільно-правового характеру, укладених навчальними закладами, органами освіти з приватними підприємствами щодо використання земель освітнього призначення, встановлено численні випадки укладання удаваних угод (спільна діяльність, підряд, сервітут) з метою приховання фактів передачі земель освіти суб'єктам господарської діяльності у користування (оренду) для отримання прибутку.

Враховуючи, що укладання таких договорів порушує інтереси держави, ускладнює реалізацію державної політики в галузі освіти, здійснюється попри законодавчо встановлену заборону передачі майна закладів освіти для цілей, не пов'язаних з освітньою діяльністю, а також з метою недопущення незакон-

ного відчуження майна закладів освіти і використання його всупереч освітнім цілям і встановленому законодавством порядку, до Господарського суду Сумської області у поточному році скеровано вісім позовів про визнання недійсними через удаваність договорів про передачу 542 га земель освітнього призначення загальною вартістю понад 50 млн гривень.

Наприклад, у березні цього року керівник Роменської місцевої прокуратури звернувся до Господарського суду Сумської області з позовом в інтересах Головного управління Держгеокадастру в Сумській області, державного професійно-технічного навчального закладу «Синівський професійний аграрний ліцей» до ТОВ «Агропартнери – 2009» про визнання недійсним укладеного між навчальним закладом та товариством договору підряду на виконання науково-технічних робіт з розроблення науково-технічної продукції від 15 травня 2017 року через його удаваність, оскільки за вказаним договором фактично відбулася передача 230 га земель освітнього призначення вартістю 19,7 млн грн комерційному підприємству.

Під час судового розгляду відповідач визнав позовні вимоги, 9 квітня 2019 року розірвав спільний договір та того ж дня за актом приймання-передачі передав 230 га земель ДПТНЗ «Синівський професійний аграрний ліцей».

Тому ухвалою Господарського суду Сумської області від 22 травня 2019 року провадження у справі було закрито.

Також рішенням Господарського суду Сумської області від 21 лютого 2019 року задоволено позов керівника Шосткинської місцевої прокуратури в інтересах Головного управління Держгеокадастру в Сумській області та Міністерства освіти і науки України та визнано недійсним і припинено на майбутнє укладений 14 травня 2018 року між ДПТНЗ «Свеський професійний аграрний ліцей» та приватним підприємством «Ямпіль Інвест» договір підряду на виконання науково-технічних робіт, за яким відбулася передача приватному підприємству 51,07 га землі вартістю 4665 млн гривень.

На виконання судового рішення боржником повернуто спірну земельну ділянку навчальному закладу.

Звернення до суду з позовами про зобов'язання суб'єктів владних повноважень оформити право користування землею під будівлями та спорудами навчальних закладів

Проблемним питанням для області залишається оформлення органами влади в установленому законом порядку права користування земельними ділянками під будівлями та спорудами закладів освіти.

В області діє 766 навчальних, оздоровчих, спортивних закладів для дітей, з яких 524 мають оформлені правовстановлюючі документи на земельні ділянки; 242 – ще не мають таких документів.

Ураховуючи, що суб'єктами владних повноважень не забезпечено реєстрацію в установленому порядку права користування земельними ділянками під будівлями та спорудами навчальних закладів, що створює передумови для неправомірного розпоряджання зазначеними земельними ділянками, ризики для нормального функціонування закладів та безпечного навчального процесу і перебування дітей, керівниками місцевих прокуратур як самостійними позивачами до Сумського окружного адміністративного суду відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України протягом 2018–2019 років подано 23 позови про зобов'язання суб'єктів владних повноважень вирішити в установленому законом порядку питання оформлення права користування землею під будівлями та спорудами 23 навчальних закладів.

Прокурорами забезпечено контроль за виконанням відповідачами судових рішень у вказаній категорії справ. Як наслідок, з метою виконання кожного з 11 рішень, постановлених судами у 2018-му та поточному роках, сесіями відповідних сільських рад ухвалено питання надання дозволу на розроблення проектів землеустрою, укладено відповідні договори із землевпорядними організаціями на розроблення технічної документації.

Слід зазначити, що у п'яти випадках відповідачами під час розгляду справ були добровільно виконані вимоги прокурора щодо оформлення права на землю під будівлями навчальних закладів, у зв'язку з чим провадження у справах закрито.

Так, Юнаківська сільська рада Сумського району як засновник дошкільного навчального закладу «Малятко», незважаючи на неодноразові листи дитсадка, з 2013 року не вживала заходів до оформлення в установленому законом порядку права користування земельною ділянкою дошкільним навчальним закладом орієнтовною площею 2,1 га. У зв'язку з цим заступник керівника Сумської місцевої прокуратури 26 червня 2018 року звернувся до Сумського окружного адміністративного суду з позовом про зобов'язання Юнаківської сільської ради вжити заходів до оформлення правовстановлюючих документів на землю.

Водночас після прокурорського втручання, під час розгляду справи, відповідачем добровільно були вжиті заходи до оформлення права власності на спірну земельну ділянку, укладено відповідний договір із землевпорядною організацією на виготовлення технічної документації із землеустрою, надані відповідні документи до суду. Тому провадження у справі було закрито у зв'язку з добровільним вжиттям суб'єктом владних повноважень дій, які той мав виконати. Після виготовлення технічної документації 30 листопада 2018 року Юнаківською сільською радою зареєстровано право власності на зазначену земельну ділянку в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Позови про визнання протиправною бездіяльності органів влади та місцевого самоврядування щодо незабезпечення дітей пільгових категорій безкоштовним харчуванням у навчальних закладах

Органами прокуратури постійно вивчаються оприлюднені на сайтах рішення органів місцевого самоврядування щодо організації харчування дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах. Крім того, відповідно до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» періодично витребовується інформація та копії рішень (у разі їх неоприлюднення на інтернет-порталах) щодо встановлення плати за харчування дітей у школах та дитячих садках.

Зважаючи на непоодинокі випадки, коли органами місцевого самоврядування не передбачено пільгові умови оплати харчування у дошкільних навчальних закладах для окремих категорій сімей з дітьми, яким держава надає додаткові гарантії соціального захисту, передусім багатодітних та малозабезпечених, прокурори у минулому та поточному роках зверталися до суду про зобов'язання органів місцевого самоврядування розглянути відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» питання щодо звільнення від плати за харчування у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах дітей пільгової категорії.

У такий спосіб прокурорами у поточному році поновлено право на безкоштовне харчування у навчальних закладах 414 дітей, у 2018 – 146 дітей.

Діяльність прокурорів з організації безпечного руху транспортних засобів і пішоходів поблизу навчальних закладів

Також проблемним питанням є створення безпечних умов перебування дітей у навчальних закладах та поблизу них, недопущення травмувань дітей, зокрема внаслідок ДТП.

Оскільки однією з причин скоєння дорожньо-транспортних пригод поблизу навчальних закладів є відсутність дорожніх знаків та дорожньої розмітки, а органи місцевого самоврядування, які мають забезпечувати відповідно до вимог законів України «Про охорону дитинства», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про дорожній рух» безпечні умови руху транспортних засобів і пішоходів вулицями і дорогами населених пунктів, утримання у безпечному для дорожнього руху стані автомобільних доріг та вулиць, демонструють бездіяльність, прокурорами у травні – червні подано до Сумського окружного адміністративного суду два позови про зобов'язання органів влади вжити заходів щодо забезпечення безпечних умов руху транспортних засобів і пішоходів шляхом обладнання території, прилеглої до 38 навчальних закладів дорожніми знаками та дорожньою розміткою. Судовий розгляд справ триває.

Прес-служба Прокуратури Сумської області –
за інформацією начальника відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Сумської області Олени Луцик

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДИТИНСТВА

З метою вирішення проблемних питань захисту прав і свобод дітей, інтересів держави у сфері охорони дитинства, посилення ефективності нагляду за додержанням прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом, органи прокуратури Івано-Франківської області вживають цілеспрямовані заходи.

Захист інтересів держави у сфері охорони дитинства

Так, упродовж 2019 року органами прокуратури області у сфері охорони дитинства заявлено 2 позовні заяви немайнового характеру, які на цей час перебувають на розгляді в суді.

Крім того, прокуратурою Івано-Франківської області з метою встановлення підстав для здійснення представництва інтересів держави в суді проводилося вивчення стану додержання вимог чинного законодавства при організації та забезпеченні освітнього процесу закладами освіти на території Снятинського району. Внаслідок аналізу матеріалів договірної діяльності Снятинського коледжу Подільського державного аграрно-технічного університету встановлено факти укладення керівництвом коледжу з приватним підприємством «Модультранс» договору про надання послуг.

З'ясовано, що 1 січня 2017 року Снятинським коледжем з ПП «Модультранс» укладено договір про надання послуг, а саме: надання Снятинським коледжем Подільського аграрно-технічного університету місця стоянки автотранспорту, яким розпоряджається Замовник, тобто ПП «Модультранс», оглядової канави і послуг майстерні для проведення технічного обслуговування та проведення поточних ремонтів, без використання кран-блоку, які Замовник здійснює своїми силами.

Балансова вартість навчально-виробничої майстерні, яка фактично стала предметом зазначеного договору, загальною площею 919,9 кв. м становить 217 880 гривень.

Як встановлено під час вивчення умов зазначеного договору, його укладено всупереч вимогам чинного законодавства.

За результатами опрацювання прокуратурою області в грудні 2018 року заявлено позовну заву до Господарського суду Івано-Франківської області про

визнання договору про надання послуг удаваним, договору оренди приміщення, прихованого під удаваним правочином, – недійсним та зобов'язання ПП «Модультранс» повернути Снятинському коледжу Подільського державного аграрно-технічного університету приміщення державної власності загальною площею 919,9 кв. м на суму 555 тис. гривень.

Ухвалою Господарського суду Івано-Франківської області від 1 лютого 2019 року провадження за позовом апарату прокуратури області закрито у зв'язку із добровільним виконанням відповідачем позовних вимог.

На сьогодні реально виконано судових рішень на суму 66 тис. гривень.

Стан злочинності серед неповнолітніх

Зусилля органів прокуратури області спрямовані на розв'язання проблем захисту прав і свобод дітей, посилення ефективності нагляду за додержанням прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом.

Завдяки вжитим заходам, у тому числі координаційного характеру, за період з початку цього року спостерігається позитивна тенденція до зменшення кількості злочинів, учинених неповнолітніми.

Так, станом на 1 червня 2019 року злочинність серед дітей (ураховуючи правопорушення, обліковані у звітному періоді) зменшилась на 45,2% (17 злочинів проти 31 за аналогічний період минулого року).

Зменшилась частка правопорушень, учинених неповнолітніми або за їх участю (1,5% проти 2,8% у минулому році, всього по Україні – 2,3%).

Слідчими територіальних органів Національної поліції в області закінчено 40 кримінальних проваджень про правопорушення, вчинені неповнолітніми. З них – у 38 кримінальних провадженнях до судів направлено обвинувальні акти, одне кримінальне провадження скеровано до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру, одне – за результатами досудового розслідування закрито.

Запобіжні заходи застосовано до шести неповнолітніх (в одному випадку – тримання під вартою, чотирьох – домашній арешт, одному – особисте зобов'язання).

Державними обвинувачами взято участь у судовому розгляді 32 кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, зокрема 21 – з ухваленням вироку щодо 29 осіб. Вісім кримінальних проваджень розглянуто у підготовчому судовому засіданні, з яких п'ять – з ухваленням вироку на підставі угоди, у тому числі три – про визнання винуватості; винесено одну ухвалу про задоволення клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, одне кри-

мінальне провадження у формі приватного обвинувачення закрито за заявою потерпілого у зв'язку з відмовою від обвинувачення та одне – закрито у зв'язку із закінченням строку давності.

З урахуванням принципу гуманізації кримінальної відповідальності неповнолітніх лише п'ятьом із 29 засуджених осіб цієї категорії призначено покарання у виді реального позбавлення волі.

Нагляд за додержанням прав неповнолітніх при застосуванні до них виправних заходів

У лютому цього року вивчено стан додержання вимог закону та прав неповнолітніх при застосуванні до них у справах про адміністративні правопорушення заходів, пов'язаних із обмеженням особистої свободи, упродовж 2018 року. За результатами вивчення внесено 8 документів реагування, з них: 7 вказівок та 1 лист у територіальні підрозділи Головного управління Національної поліції в області, 6 з яких уже розглянуто, притягнуто до відповідальності п'ятьох осіб, скасовано 10 актів.

Скеровано три листи до ГУНП в Івано-Франківській області про усунення порушень вимог кримінального процесуального законодавства України при проведенні досудового розслідування, за результатами розгляду якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності одну особу, скасовано одну постанову про закриття кримінального провадження, в якому на цей час проводиться досудове розслідування.

У лютому – березні поточного року відділом ювенальної юстиції організовано та проведено перевірки додержання вимог Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України, Закону України «Про пробацію» під час здійснення органами пробації досудової та наглядової пробації щодо неповнолітніх, забезпечення їх прав, реалізації пробаційних програм стосовно дітей, які засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та звільнених від відбування покарання з випробуванням, за результатами яких внесено три документи реагування. Як наслідок – до дисциплінарної відповідальності притягнуто одну особу.

Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури Івано-Франківської області

ПРОКУРАТУРА СПІЛЬНО З ІНШИМИ ВІДОМСТВАМИ ПРОТИДІЄ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ НА ОДЕЩИНІ

Важливим напрямом роботи правоохоронних органів регіону у сфері захисту прав неповнолітніх є протидія незаконному використанню дитячої праці. Лише посильні обов'язки, робота в нешкідливих умовах, з відома та за згодою батьків, є корисними, оскільки позитивно впливають на виховання працьовитості, відповідальності та розуміння важливості й поваги до роботи інших людей.

Так, за ініціативою керівництва прокуратури Одеської області співробітники відомства організували постійні спільні з поліцією перевірки, під час яких виявлено факти порушення вимог трудового законодавства в частині додержання прав неповнолітніх.

Такі факти стали підставами для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у 24 кримінальних провадженнях за фактами злочину – експлуатації дітей (ст. 150 КК України).

Наразі правоохоронні органи завершили досудове розслідування у 14 кримінальних провадженнях, 9 обвинувальних актів скеровано до суду, п'ятьох осіб уже притягнуто до кримінальної відповідальності.

Інші випадки незаконного використання праці дітей на цей час є предметом розслідування.

З'ясовано, що без укладання трудових угод в Овідіопольському районі 13-річний підліток працював у підприємця різноробом з догляду за худобою.

На території Окнянського району суб'єкт господарювання експлуатував 11-річного хлопчика як працівника на свинофермі.

Уже набрали законної сили вироки стосовно ділків, які без належного працевлаштування використовували неповнолітніх на важких та небезпечних роботах: у Подільському районі – вантажниками, в Ізмаїльському районі – різноробами на будівництві.

Окрім того, під час реалізації повноважень у сфері представницької діяльності за позовами прокуратури визнано недійсними удавані правочини та зобов'язано повернути навчальним закладам землі площею 120 га вартістю 3,7 млн гривень.

За п'ятьма позовами закрито провадження у справах у зв'язку з припиненням договірних відносин і добровільним поверненням земель площею понад 580 га вартістю 17 млн гривень.

У цьому році прокурори вже заявили позовів на 14,8 млн грн з вимогами визнати недійсними договори та повернути землі площею майже 460 гектарів.

Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури Одеської області

Єлизавета Мамаєва

прокурор відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Дніпропетровської області,
молодший радник юстиції

ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ПОСТІЙНО ВИВЧАЄТЬСЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На території Дніпропетровської області розташовано 15 навчальних закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації, 47 – I–II рівнів акредитації, 8 професійно-технічних навчальних закладів, понад 1000 загальноосвітніх закладів, близько 1000 закладів дошкільної освіти та 167 позашкільних закладів освіти. До мережі установ культури входять п'ять закладів вищої мистецької освіти та 87 шкіл естетичного виховання, їх майно належить до комунальної власності територіальних громад за місцем розташування закладів.

На праві постійного користування навчальні заклади володіють земельними ділянками, проте вони позбавлені права розпоряджатися землею, тобто надавати її в оренду. Так, укладання договорів оренди на вказані землі можливе лише сільськими, селищними та міськими радами, а також органами виконавчої влади, оскільки саме вони є орендодавцями земельних ділянок комунальної та державної власності. Договори оренди земель навчальних закладів мають укладатися на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або місцевого самоврядування (орендодавця) та за результатами проведення земельних торгів.

Питання законності використання земельних ділянок зазначених закладів постійно вивчаються органами прокуратури Дніпропетровщини. У минулому році у цій сфері розпочато одне кримінальне провадження, протягом поточного року – три.

Так, у 2019 році Синельниківською місцевою прокуратурою з'ясовано, що внаслідок зловживання повноваженнями посадовими особами комунального закладу освіти «Первомайський навчально-виховний комплекс „Заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів – дошкільний заклад освіти"» Іларіонівської селищної ради у 2017 році укладено удавані договори підряду та фактично передано в оренду товариству з обмеженою відповідальністю земельну ділянку сільськогосподарського призначення площею 20 га комунальної форми власності. Укладання договорів здійснено всупереч вимогам чинного законодавства. Внаслідок передання земельної ділянки в оренду заподіяно істотну шкоду інтересам Іларіонівської територіальної громади та безпосередньо закладу освіти з огляду на неотримання прибутку від використання вказаної земельної ділянки. Відомості за цим фактом унесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ч. 1 ст. 364 КК України, досудове розслідування триває.

На праві постійного користування навчальні заклади володіють земельними ділянками, проте вони не можуть розпоряджатися землею, тобто надавати її в оренду. Укладення договорів оренди земель навчальних закладів здійснюється виключно органами виконавчої влади або місцевого самоврядування за результатами проведення земельних торгів

Павлоградською місцевою прокуратурою встановлено, що на території Петропавлівського району згідно з розпорядженням голови Петропавлівської районної державної адміністрації Новоселівській загальноосвітній школі надано дозвіл на розроблення проекту відведення у постійне користування з дослідницькою та навчальною метою земельної ділянки площею 25 га із земель запасу Української сільської ради Петропавлівського району, орієнтовна площа яких становить понад 51 га. Під час безпосереднього обстеження вказаної земельної ділянки виявлено факт її часткового самовільного зайняття невстановленими особами. Враховуючи викладене, Павлоградською місцевою прокуратурою внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 197-1 КК України.

Крім цього, прокуратурою Дніпропетровської області з'ясовано, що у період з 2014–2017 років з державного володіння вилучено та передано у власність третім особам земельні ділянки загальною площею 63,83 га, розташовані на території навчального господарства державного професійно-технічного навчального закладу «Перещепинський професійний ліцей». За цим фактом до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України.

Протягом минулого року прокурорами у сфері земельних відносин пред'явлено 34 позови стосовно земельних ділянок загальною площею 631 га вартістю близько 90 млн грн, з яких задоволено 14 позовів стосовно земель загальною площею 525 га вартістю приблизно 75 млн гривень.

Протягом 2018 року прокурорами у сфері земельних відносин пред'явлено 34 позови стосовно земельних ділянок загальною площею 631 га вартістю близько 90 млн грн, з яких задоволено 14 позовів стосовно земель загальною площею 525 га вартістю приблизно 75 млн гривень

Із загальної кількості пред'явлених у минулому році позовів з питань правомірності використання земельних ділянок закладами освіти сім – стосуються визнання недійсними договорів про спільний обробіток землі, а саме земельних ділянок загальною площею понад 600 га та вартістю понад 90 млн гривень.

Так, Дніпропетровською місцевою прокуратурою № 2 до Господарського суду Дніпропетровської області пред'явлено два позови в інтересах держави в особі Міністерства освіти і науки України, Головного управління Держгеокадастру в Дніпропетровській області про визнання договорів підряду на виконання науково-технічних робіт з розроблення науково-технічної продукції, укладених між державним професійно-технічним навчальним закладом «Солонянський професійний аграрний ліцей», приватним підприємством та фізичною особою – підприємцем, удаваними та недійсними, зобов'язання останніх звільнити земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею 222 га вартістю понад 17 млн грн. Зазначені позови задоволено у повному обсязі та виконано у добровільному порядку.

Крім цього, прокуратурою виявлено факти бездіяльності органів місцевого самоврядування щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки навчальних закладів.

Із загальної кількості пред'явлених прокурорами у 2018 році позовів 24 – про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки навчальних закладів, з яких п'ять задоволено. Рішення набрали законної сили.

Так, у минулому році Криворізькою місцевою прокуратурою № 2 у зв'язку з невжиттям протягом тривалого часу органами виконавчої влади та місцевого самоврядування заходів щодо оформлення правовстановлюючих документів пред'явлено позов до останніх щодо зобов'язання вчинити певні дії, а саме оформити правовстановлюючі документи на земельну ділянку, на якій розміщено Криворізьку загальноосвітню школу № 55. Вказану позовну заяву розглянуто та провадження у справі закрито у зв'язку з добровільним виконанням та усуненням порушень.

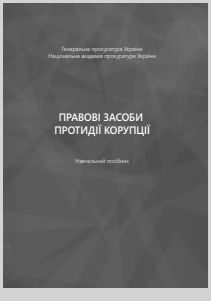
Аналогічні позови пред'являлися прокурорами у поточному році. Так, Дніпропетровською місцевою прокуратурою № 3 направлено до суду п'ять позовних заяв до Дніпровської міської ради та Департаменту гуманітарної політики Дніпровської міської ради про визнання незаконною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії щодо вжиття заходів для оформлення правовстановлюючих документів на будівлі, споруди та земельні ділянки, на яких розташовані п'ять навчальних закладів (школи та дитячі садочки).

Протягом поточного року виконано сім рішень суду на загальну суму понад 74 млн грн, повернуто земельні ділянки загальною площею 523 гектари.

Прокуратурою виявлено факти бездіяльності органів місцевого самоврядування щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки навчальних закладів, упродовж 2018 року сім судових рішень з цих питань на загальну суму понад 74 млн грн виконано

Також виконувалися рішення немайнового зобов'язального характеру. Так, у лютому 2019 року виконано рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду у справі за позовом керівника Синельниківської місцевої прокуратури в інтересах держави до Катеринівської сільської ради Покровського району, Катеринівського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Берізка» щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельну ділянку під будівлями та спорудами закладу освіти.

НОВІ ВИДАННЯ

Правові засоби протидії корупції: навч. посіб. / кол. авт.; за ред. М.В. Лошицького. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. – 342 с.

ISBN 978-617-7500-79-6

У навчальному посібнику висвітлено правовий механізм протидії корупції в Україні, етичні та психологічні засади антикорупційної поведінки прокурора, питання про основні антикорупційні обмеження, вимоги й заборони, засоби врегулювання і запобігання конфлікту інтересів у діяльності прокурора, основні вимоги фінансового контролю в діяльності прокурора, підстави для адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, та кримінальної відповідальності за корупційні злочини, а також застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів.

Видання розроблено для забезпечення викладання навчальної дисципліни „Правові засоби протидії корупції", передбаченої у навчальному плані спеціальної підготовки кандидатів на посаду прокурора, затвердженому рішенням Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 13 вересня 2018 року № 25дк-17.

Євгенія Нестеренко
прокурор відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Київської області,
юрист 1 класу

У ПОЛІ ЗОРУ ПРОКУРАТУРИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ЗАКОННІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Прокуратурою Київської області під час здійснення представництва у сфері охорони дитинства значну увагу зосереджено на питаннях, пов'язаних із розпорядженням та використанням земель дитячих закладів та установ.

Здебільшого приводами для з'ясування наявності підстав для застосування представницьких повноважень є інформація, отримана відповідно до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також унаслідок моніторингу загальнодоступних джерел.

Так, у 2018 році органами прокуратури області скеровано до суду 42 позовні заяви на загальну суму 42 045 тис. грн стосовно земель площею 72,2746 га, з них: позовів зобов'язального характеру – 40 на 42 045 тис. грн щодо земель площею 69,8379 га; позовів про оскарження правочинів – один немайнового характеру стосовно земель площею 2 га; серед інших позовів у сфері земельних відносин – один позов немайнового характеру щодо земель площею 0,4367 гектара.

У поточному році органами прокуратури області скеровано до суду 13 позовних заяв на суму 13 425 тис. грн стосовно земель площею 74,1 га, з них: позовів зобов'язального характеру – 7 на суму 11 791 тис. грн щодо земель площею 14,4 га; позовів про оскарження правочинів – 6 на суму 1634 тис. грн щодо земель площею 59,7 гектара.

Виявлені порушення передачі в оренду земельних ділянок закладів освіти

Органами прокуратури Київської області встановлено факти передачі в оренду земельних ділянок закладів освіти, яку здійснено усупереч вимогам Зе-

мельного кодексу України (ЗК України) та Закону України «Про оренду землі», а саме – використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення, переданих у постійне користування навчальним закладам Ставищанського району Київської області.

До Господарського суду Київської області скеровано два позови на суму 1,4 млн грн стосовно земель площею 50,2 гектара.

Встановлено, що між Красилівським навчально-виховним комплексом «Загальноосвітня школа I–III ступенів – агротехнічний ліцей» ім. М.І. Савельєва Ставищенської районної ради Київської області та товариством з обмеженою відповідальністю «Сузір'я-Попружна» укладено договір про передачу у строкове платне користування земельної ділянки площею 26,7 га від 14 квітня 2017 року № 14/04/2017. Нормативно-грошова оцінка становить 1 млн 212 тис. 877,67 гривень.

Згідно з інформацією з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єктів нерухомого майна зазначена земельна ділянка належить до земель сільськогосподарського призначення та надана навчальному закладу на праві постійного користування.

Разом із тим договір про передачу у строкове платне користування земельної ділянки (оренди) від 14 квітня 2017 року укладений з порушенням вимог ст. 4 Закону України «Про оренду землі», ст. 122 ЗК України, оскільки орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом.

Отже, Красилівський НВК не наділений повноваженнями надавати земельну ділянку комунальної форми власності в оренду та з урахуванням наведених норм чинного законодавства не може виступати орендодавцем земельних ділянок комунальної форми власності.

Слід зауважити, що Красилівський НВК є закладом освіти, який, у тому числі, має аграрний профіль, здійснює діяльність з надання професійно-технічної, загальної середньої, початкової освіти, має на праві постійного користування земельну ділянку за кадастровим номером 3224283600:02:009:0011, надану йому Ставищенською районною радою для забезпечення саме діяльності навчального закладу, тобто навчально-виховного процесу, а не передачі в оренду товариству з обмеженою відповідальністю.

Передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється за результатами проведення земельних торгів, окрім випадків, встановлених у ч.ч. 2, 3 ст. 134 ЗК України, яких перед передачею в оренду земельної ділянки проведено не було.

Зважаючи на зазначене, 23 квітня 2019 року прокуратурою Київської області скеровано до суду позов про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки, визнання незаконним та скасування рішення, зобов'язання ТОВ «Сузір'я-Попружна» звільнити земельну ділянку площею 26,5621 га за кадастровим номером 3224283600:02:009:0011 загальною вартістю 1 млн 206 тис. 613,41 грн, розташовану на території Красилівської сільської ради Ставищенського району Київської області, та повернути її Красилівському навчально-виховному комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – агротехнічний ліцей» ім. М.І. Савельєва Ставищенської районної ради Київської області за актом приймання-передачі. Триває судовий розгляд у суді першої інстанції.

Порушення вимог Земельного кодексу України та ст. 63 Закону України «Про освіту» щодо передачі в суборенду земель навчальних закладів

Так, рішенням Ставищенської районної ради від 20 лютого 2000 року № 121 надано дозвіл на складання проекту відведення земельної ділянки загальною площею 25 га в тимчасове користування строком на 49 років Іванівській загальноосвітній школі I–III ступенів для сільськогосподарського використання за рахунок земель запасу Іванівської сільської ради. Також у пункті 2 вказаного рішення Іванівську ЗОШ I–III ступенів зобов'язано замовити документацію з виготовлення проекту відведення земельної ділянки.

Після цього розпорядженням Ставищенської районної державної адміністрації Київської області від 28 грудня 2009 року № 811 «Про передачу в оренду земельної ділянки Іванівській загальноосвітній школі I–III ступенів для сільськогосподарського використання та організації навчально-виховного процесу на території Іванівської сільської ради Ставищенського району» затверджено проект землеустрою щодо відведення на цій території земельної ділянки в оренду вказаному закладу освіти для сільськогосподарського використання та організації навчально-виховного процесу та із земель сільськогосподарського призначення передано земельну ділянку на території Іванівської сільської ради Ставищенського району Київської області в оренду терміном на 49 років Іванівській ЗОШ I–III ступенів.

На виконання зазначеного розпорядження між Ставищенською районною державною адміністрацією Київської області та Іванівською ЗОШ I–III ступенів укладено договір оренди земельної ділянки від 3 березня 2010 року площею 23,5408 га вартістю 256 тис. 742,33 гривень.

Водночас розпорядженням Ставищенської районної державної адміністрації Київської області від 7 грудня 2011 року № 761 надано дозвіл на передачу земельної ділянки за кадастровим номером 3224283200:04:002:0108 в суборенду, який укладено 7 лютого 2012 року із селянським фермерським господарством «Райдуга».

Варто зауважити, що договір суборенди від 7 лютого 2012 року укладено без дотримання вимог ч. 5 ст. 63 Закону України «Про освіту» (в редакції від 2 травня 2011 року), оскільки ОЗНЗ «Іванівський навчально-виховний комплекс ,,Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів – дитячий садок''» є закладом освіти та здійснює діяльність з надання загальної середньої освіти (дошкільна, початкова загальна, базова загальна, повна загальна середня освіта), забезпечує допрофільну, профільну підготовку освіти, має на праві оренди земельну ділянку за кадастровим номером 3224283200:04:002:0108. Земельна ділянка надана йому Ставищенською районною державною адміністрацією для сільськогосподарського використання та організації навчально-виховного процесу, а не передачі в оренду СФГ «Райдуга».

Крім того, всупереч вимогам ст. 134 ЗК України земельну ділянку площею 23,5408 га, яка перебуває в оренді навчального закладу, надано в суборенду без проведення конкурсу.

Отже, сторонами не дотримано встановлений нормами земельного законодавства порядок щодо передачі в суборенду спірної земельної ділянки.

У зв'язку з цим 22 травня 2019 року відділом ювенальної юстиції скеровано до Господарського суду Київської області позовну заяву про визнання недійсним договору суборенди землі від 7 лютого 2012 року, зобов'язання селянського фермерського господарства «Райдуга» звільнити земельну ділянку, яка перебуває на розгляді.

Недотримання вимог законодавства щодо відчуження земель комунальної власності освітнього призначення

З питань відчуження земель комунальної власності освітнього призначення до суду скеровано чотири позови на суму 172 тис. грн щодо земель площею 8 гектарів.

Зокрема, встановлено, що у 2016 році Головним управлінням Держгеокадастру у Київській області надано у власність фізичним особам Бойку В.М., Ластовці П.Ф., Козюку С.В. та Олійнику В.В. земельні ділянки колишньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, площею по 2 га кожному для ведення особистого селянського господарства.

Вказані земельні ділянки перебували у комунальній власності сіл та селищ Згурівського району Київської області в особі Згурівської районної ради, балансоутримувачем яких є відділ освіти Згурівської районної державної адміністрації.

Однак усупереч вимогам ст.ст. 116, 122 ЗК України, без попереднього припинення права власності на земельну ділянку та без наявності на те повноважень, Головним управлінням Держгеокадастру у Київській області прийнято накази щодо земельної ділянки комунальної форми власності, яка належить до спільної власності територіальних громад сіл та селищ Згурівського району.

З огляду на це Бориспільською місцевою прокуратурою скеровано до суду чотири позови на суму 172 тис. грн стосовно земель площею 8 га про визнання недійсними наказів Головного управління Держгеокадастру у Київській області про надання у власність земельних ділянок площею по 2 га для ведення особистого селянського господарства та витребування їх на користь держави з незаконного володіння. Зараз указані позови перебувають на розгляді у Згурівському районному суді Київської області.

Слід зазначити, що під час виконання завдання Бориспільською місцевою прокуратурою підготовлено два аналогічні проекти позовів на суму 86 тис. грн щодо 4 га земель колишньої Згурівської школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, щодо фізичних осіб Головатого О.Г., Тищенка В.М., які після здійснення оплати судового збору будуть скеровані до суду.

Крім того, на цей час збираються матеріали щодо оскарження наказів Головного управління Держгеокадастру у Київській області про надання у власність вісьмом громадянам земель площею 16 га колишньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Невжиття відповідними органами та установами заходів, спрямованих на своєчасне оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки закладів освіти

Вказане питання не втрачає актуальності. Відповідно до ст. 80 Закону України «Про освіту» до майна закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти належать, серед іншого, земельні ділянки. Порядок, умови та форми набуття закладами освіти прав на землю визначаються Земельним кодексом України.

Згідно з ч. 2 ст. 92 ЗК України заклади освіти незалежно від форми власності набувають право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності без встановлення строку.

Порядок надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування регламентовано у ст. 123 ЗК України.

Крім того, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 802-р «Про здійснення протягом 2012 і 2013 років заходів, пов'язаних з проведенням землевпорядних робіт, оформленням правовстановлюючих документів на земельні ділянки, на яких розміщені дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади» зобов'язано центральні органи виконавчої влади, у підпорядкуванні яких перебувають дошкільні, загальноосвітні навчальні заклади, вжити відповідних заходів, пов'язаних з оформленням земель закладів освіти.

Оформлення земельної ділянки здійснюється у такій послідовності:

– освітній заклад, який є суб'єктом, а отже й ініціатором оформлення права постійного користування земельною ділянкою, згідно зі ст. 123 ЗК України

подає клопотання про надання дозволу на розробку проекту землеустрою до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, які згідно з повноваженнями, визначеними у ст. 122 ЗК України, передають у користування земельні ділянки;

– орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування в межах своїх повноважень у місячний строк розглядає клопотання (заяву) і дає дозвіл або мотивовану відмову в наданні. У разі ненадання у встановлений строк дозволу або мотивованої відмови заявник у місячний строк має право замовити розроблення документації із землеустрою без надання такого дозволу. Про реалізацію такого права, як «мовчазна згода», заклад письмово повідомляє орган розпоряджання землею. До письмового повідомлення додається договір на виконання робіт із землеустрою;

– відповідно до вимог ст. 186-1 ЗК України проект землеустрою підлягає погодженню з територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин;

– орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування у двотижневий строк приймає рішення про надання земельної ділянки у користування;

– згідно зі ст. 125 ЗК України право постійного користування виникає з моменту державної реєстрації такого права.

Відповідно до інформації Головного управління статистики у Київській області на території області функціонує 766 закладів дошкільної освіти (порівняно з минулим роком їх кількість зросла на 13), 706 закладів загальної середньої освіти, 25 професійно-технічних навчальних закладів, 29 закладів із надання вищої освіти, 73 заклади позашкільної освіти, 453 заклади оздоровлення та відпочинку, які працюють влітку в містах і районах Київської області (порівняно з попереднім роком їх стало більше на 38), 5 дитячих санаторіїв у містах і районах Київської області.

За інформацією Головного управління Держгеокадастру у Київській області, за закладами освіти закріплені земельні ділянки загальною площею 3155,785 тис. га, зокрема таких, що потребують оформлення правовстановлюючих документів, – площею 20,2041 гектара.

Загалом у поточному році скеровано до суду сім позовів указаної категорії на суму 11 791 тис. грн щодо земель площею 14,4 гектара.

Так, наприклад, Кагарлицькою місцевою прокуратурою скеровано до Київського окружного адміністративного суду позов в інтересах держави до Саварського НВК, Богуславської районної ради про зобов'язання останніх вжити заходів щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельну ділянку площею 4 га під навчальним закладом.

Зокрема, встановлено, що у користуванні Саварського НВК перебуває земельна ділянка площею 4 га, розташована у Богуславському районі Київської

області. Заходи з оформлення відповідних документів з боку адміністрації закладу та Богуславської райради не вживаються, чим порушуються вимоги ч.ч. 1, 2 ст. 116, ч. 1 ст. 122, ст.ст. 123, 125 ЗК України. На цей час справа перебуває на розгляді у суді першої інстанції.

Питання законності використання та відчуження земельних ділянок закладів освіти та закладів для дітей перебувають на постійному контролі прокуратури області, робота на окресленому напрямі триває.

НОВІ ВИДАННЯ

Державна служба в Україні: шляхи реформування: матеріали круглого столу (22 травня 2019 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. – с. 186
ISBN 978-617-7500-87-1

У збірнику матеріалів круглого столу «Державна служба в Україні: шляхи реформування», співорганізаторами якого виступили Генеральна прокуратура України, Національне агентство України з питань державної служби, Національна академія прокуратури України та Державне бюро розслідувань, вміщено виступи та тези доповідей його учасників.

У заході взяли участь представники міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції, керівники регіональних і місцевих прокуратур, викладачі й науковці закладів вищої освіти України та європейських держав, громадські діячі, експерти.

Захід організовано з метою об'єднання зусиль науковців та практичних працівників для розв'язання проблем реформування державної служби в Україні, а також вироблення рекомендацій щодо удосконалення законодавства.

Матеріали круглого столу можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, у науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих навчальних закладів.

ЮВЕНАЛЬНІ ПРОКУРОРИ ЗАКАРПАТТЯ ПРИНЦИПОВО ВІДСТОЮЮТЬ У СУДАХ НЕОБХІДНІСТЬ НАЛЕЖНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ПІД ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

На Закарпатті ювенальні прокурори постійно акцентують увагу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади на важливості належного оформлення права власності на землю під закладами освіти.

Разом із тим частина органів місцевого самоврядування ухиляються від виконання своїх прямих обов'язків, створюючи таким чином передумови для зловживань під час розпоряджання цими землями, ризики для належного функціонування закладів і безпечного навчального процесу.

Зокрема, підстави для представництва ювенальні прокурори знаходять під час здійснення моніторингу рішень органів місцевого самоврядування, відкритих реєстрів, систематичного витребування інформації від закладів освіти, отримання відомостей від органів влади та місцевого самоврядування.

Загалом упродовж 2018 року ювенальними прокурорами Закарпатської області заявлено 18 позовних заяв стосовно земель закладів освіти загальною площею майже 9 гектарів.

Так само за п'ять місяців поточного року прокуратурою заявлено 11 позовів щодо протиправної бездіяльності органів місцевого самоврядування та виконавчої влади про зобов'язання останніх вчинити дії з належного оформлення земельних ділянок, загальна площа яких становить понад 4 гектари.

Наприклад, Закарпатським окружним адміністративним судом відкрито провадження за позовом Ужгородської місцевої прокуратури, заявленим в інтересах держави до Перечинської міської ради (третя особа – Сімерська загальноосвітня школа I–II ступенів Перечинського району) про визнання незаконною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії.

Прокуратурою встановлено, що в грудні 2017 року виконавчому комітету Перечинської міської ради надано згоду на розроблення технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земельної ділянки під будівлями, спорудами і майданчиками Сімерської ЗОШ I–II ступенів.

Однак відтоді жодних дій із виготовлення правовстановлюючих документів на земельну ділянку площею 1,3 га, на якій розташована Сімерська ЗОШ I–II ступенів, не проводилося.

Аналогічний адміністративний позов заявлений до Коритнянської сільської ради Ужгородського району, в якому прокуратура вимагає зобов'язати сільську раду «узаконити» земельну ділянку під місцевим дитячим садочком.

Усього впродовж 2018 року судами області задоволено 15 позовних заяв прокуратури стосовно земель загальною площею 6,9 га. В одному випадку провадження закрито у зв'язку з добровільним виконанням. П'ять позовів на земельні ділянки загальною площею 2,4 га задоволено судами області цього року.

Так, за втручання прокуратури у смт Солотвино Тячівського району належним чином оформлено право власності на землю площею 1,15 га вартістю понад 5,4 млн грн, на якій розміщений дитячий садок.

Прокурором у судовому засіданні доведено, що тривале неоформлення правовстановлюючих документів на земельну ділянку вартістю майже п'ять з половиною мільйонів гривень може стати поштовхом для зловживань щодо розпоряджання зазначеною земельною ділянкою та призвести до негативних наслідків, зокрема порушення прав понад 200 діток – вихованців садочка.

Крім того, Закарпатським окружним адміністративним судом за участю прокуратури області протягом квітня 2019 року задоволено три позовні заяви заступника керівника Хустської місцевої прокуратури в інтересах держави до Негрівської та Кушницької сільських рад Іршавського району, а також Колочавської сільської ради, що на Міжгірщині, про визнання незаконною бездіяльності та зобов'язання оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки, на яких знаходяться три дошкільні навчальні заклади.

Саме завдяки принциповій та послідовній позиції ювенальних прокурорів Закарпаття усуваються передумови для зловживань щодо розпоряджання землями освіти та попереджаються потенційні ризики для належного функціонування закладів освіти.

Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури Закарпатської області

КРУГЛИЙ СТІЛ «ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ»

У Національній академії прокуратури України 20 червня 2019 року за участю іноземних представників відбувся круглий стіл «Представництво прокурором інтересів держави в суді у земельних відносинах».

Засідання круглого столу вітальним словом відкрив перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Академії Сергій Мінченко. Він наголосив, що земля – головна цінність кожної країни, і хоч як би змінювалися сучасні цінності, земля зі століття в століття є основним національним багатством України, а установлення порядку охорони та раціонального використання земель – це прерогатива держави, її уповноважених органів. Саме тому обрана тематика цього круглого столу є унікальною можливістю обговорити проблемні питання представництва прокурором інтересів держави в суді у земельних відносинах.

Зі словами вітання до учасників наукового заходу та подякою до керівництва Академії за можливість бути присутньою на круглому столі звернулася заступник начальника Департаменту підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в судах Генеральної прокуратури України Олена Драган, зазначивши, що такі наукові заходи необхідні для обговорення проблемних питань і вироблення єдиних пропозицій щодо шляхів їх урегулювання.

Також Олена Драган виступила із доповіддю перед учасниками заходу, в якій детально проаналізувала питання ефективного забезпечення виконання судових рішень у сфері земельних відносин, що слід узяти до уваги прокурору, здійснюючи представництво інтересів держави у суді (сторінки 50–56).

Жваву дискусію серед учасників наукового заходу викликав виступ судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Валентини Сімоненко,

в якому вона зауважила, що «прокуратура стала складовою системи правосуддя, а судова система та органи прокуратури керуються у своїй діяльності спільними принципами, такими як: незалежність, право і закон». Вона зокрема зазначила, що нині захист органами прокуратури інтересів держави у земельній сфері у форматі представництва є одним із пріоритетних напрямів діяльності, оскільки більш ніж третина судових справ, які розглядаються за участю прокурорів, пов'язані із земельними спорами, саме тому сьогоднішній захід – чудова нагода для обміну досвідом в обраній тематиці.

Круглий стіл зібрав чимало учасників, серед яких відомі правничі експерти та науковці, зокрема заступник голови Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру Олександр Краснолуцький, генеральний директор Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України» Ігор Яцук, заступник генерального директора державного підприємства «Центр Державного земельного кадастру» Ігор Бутко, професор кафедри екології природничого факультету Національного університету «Києво-Могилянська академія» Катерина Деревська, науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України Олександр Паліводський, начальник відділу державного екологічного нагляду (контролю) земельних ресурсів Департаменту державного екологічного нагляду (контролю) Державної екологічної інспекції України Андрій Ремесло, начальник юридичного відділу Місії Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні Маріана Чакон Лозано, заступник начальника управління представництва інтересів держави в суді Департаменту підтримання обвинувачення та представництва інтересів держави в судах Генеральної прокуратури України Мирослав Гнатюк, заступник начальника управління представництва інтересів держави в суді Прокуратури Рівненської області Ірина Гіліс, начальник управління представництва інтересів держави в суді Прокуратури Хмельницької області Андрій Гаврилик, начальник управлін-

ня представництва інтересів держави в суді Прокуратури Київської області Андрій Сивець.

Учасники круглого столу відзначили позитивну практику представницької діяльності у сфері земельних відносин прокуратури Рівненської, Хмельницької, Київської та Дніпропетровської областей.

Зокрема, про здійснення моніторингу судових рішень для своєчасного виявлення та попередження випадків порушень інтересів держави з огляду на судові рішення, постановлені у справах за позовами інших осіб, поділився досвідом начальник управління представництва інтересів держави в суді Прокуратури Дніпропетровської області Олександр Біленко (сторінки 57–66).

Захід пройшов у відкритій та конструктивній атмосфері, що сприяла детальному обміну думками і досвідом, зокрема щодо необхідності вирішення на законодавчому рівні проблемних питань стосовно створення єдиного та ефективного механізму забезпечення прокурорського представництва інтересів держави в суді у сфері земельних відносин. Від вирішення цих питань залежить, насамперед, можливість органів прокуратури ефективно здійснювати протидію порушенням в означеній сфері.

За результатами роботи круглого столу були вироблені науково-практичні рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики у сфері представництва прокурорами інтересів держави в суді у земельних відносинах.

Олена Драган
заступник начальника
Департаменту підтримання обвинувачення
та представництва інтересів держави в судах
Генеральної прокуратури України,
кандидат юридичних наук

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ГАЛУЗІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У СПРАВАХ, ДЕ ПРОКУРОРОМ ЗДІЙСНЮВАЛОСЬ ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ

Згідно зі ст.ст. 13, 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави як об'єкт права власності Українського народу.

В умовах сьогодення поширеними залишаються факти самовільного зайняття земельних ділянок, протиправного відчуження особливо цінних земель, прибережних захисних смуг і земель лісогосподарського призначення, що потребує своєчасного та правильного застосування прокурорами відповідних заходів представницького характеру.

За даними статистичної звітності кількість пред'явлених прокурорами позовів у цій сфері становить понад 80% загальної кількості позовів, а їх реальне виконання – 70%.

Так, упродовж поточного року прокурорами вже подано позовів на майже 9,5 млрд грн, з яких судами задоволено та добровільно відшкодовано вимоги про стягнення коштів і повернення майна на суму понад 7,5 млрд грн. Попереджено вибуття з державної власності коштів і майна ще на 450 млн грн. Площа повернутих земель і таких, незаконне надання яких попереджено, становить 13,5 тис. гектарів.

Судові рішення, постановлені за позовами прокурорів, реально виконано на суму 5,2 млрд гривень.

Відповідно до пункту 19 наказу Генерального прокурора України від 21 вересня 2018 року № 186 «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді та при виконанні судових рішень» діяльність прокурорів з питань представництва інтересів держави в суді оцінюється з огляду на своєчасність, повноту та відповідність вжитих прокурорами заходів щодо фактичного поновлення порушених законних інтересів держави, реальне відшкодування завданих збитків.

Виконання судових рішень може бути забезпечено за умови належної організації роботи прокурора ще на стадії пред'явлення позову.

Для цього необхідно:

1) правильно формулювати позовні вимоги, особливо у тих випадках, коли, наприклад, йдеться про «зобов'язання повернути земельну ділянку», «звільнення самовільно зайнятої земельної ділянки», «визнання недійсними правовстановлюючих документів та скасування державної реєстрації»;

2) правильно визначати суб'єкт, якому належить право вимоги (позивача), та з'ясовувати його статус;

3) чітко зазначати, що підлягає поверненню, та елементи його ідентифікації або індивідуальні ознаки (наприклад, місце розташування земельної ділянки, її площа, кадастровий номер, нормативно-грошова оцінка тощо);

4) з'ясовувати обставини, що можуть надалі перешкоджати виконанню судового рішення, у тому числі шляхом вивчення даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно щодо власника (користувача) земельної ділянки;

5) вживати заходи щодо забезпечення позовних вимог, оскільки відсутність такого забезпечення пізніше може призвести до неможливості виконання судового рішення у зв'язку з відчуженням земельної ділянки під час розгляду справи судом.

Порівняльний аналіз положень процесуальних кодексів у новій редакції[1] свідчить, що заходи забезпечення позову залежно від виду судочинства дещо відрізняються. Зокрема, в Кодексі адміністративного судочинства України міститься такий вид забезпечення позову, як зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта, який відсутній в інших процесуальних кодексах.

Відповідно до положень нових процесуальних кодексів ухвала суду про забезпечення позову є виконавчим документом та підлягає негайному виконанню з дня її постановлення незалежно від її оскарження і відкриття виконавчого провадження.

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2017. № 48. Ст. 436.

У процесуальних кодексах містяться новели щодо строків дії заходів забезпечення позову. Проаналізувавши їх, можна виділити такі строки дії заходів забезпечення позову:

– 90 днів з дня набрання рішенням законної сили;

– до скасування судом заходів забезпечення позову;

– до повного виконання рішення суду.

Згідно з роз'ясненнями, які розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України (лист від 30 березня 2018 року № 3681/8.4.1/32-18), державна реєстрація припинення заборони проведення реєстраційних дій, що виникла на підставі рішення суду, яким були вжиті заходи щодо забезпечення позову, проводиться на підставі заяви відповідної заінтересованої особи та рішення суду про задоволення позову, що набрало законної сили по завершенні 90-денного строку з дня набрання законної сили таким рішенням суду.

> Виконання судових рішень може бути забезпечено за умови належної організації роботи прокурора ще на стадії пред'явлення позову, для чого необхідно правильно формулювати позовні вимоги, визначати суб'єкт, якому належить право вимоги, чітко зазначати, що підлягає поверненню, з'ясовувати обставини, що можуть надалі перешкоджати виконанню судового рішення, вживати заходів щодо забезпечення позовних вимог

Іноді причиною невиконання судового рішення є недоліки, допущені ще на стадії пред'явлення позову.

Наприклад, у 2014 році прокурор звернувся з позовом до фізичної особи про визнання недійсним державного акта про право власності на землю, обґрунтувавши свої вимоги наявністю судового рішення, яким визнано недійсним і скасовано рішення органу місцевого самоврядування про надання цій особі земельної ділянки.

На момент пред'явлення позову прокурор не з'ясував, чи зареєстроване за вказаною фізичною особою право власності на цю землю, заходів забезпечення позову не ініціював.

Під час розгляду справи було встановлено, що вказана особа у 2016 році відчужила належну їй ділянку іншим особам, про що в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно зроблено відповідні записи.

Зазначені обставини свідчать про те, що необізнаність прокурора призвела до неправильного формулювання позовних вимог (потрібно витребувати земельну ділянку у нових власників) та безпідставного подальшого оскарження рішення суду.

На час, коли прокурор «дійшов» до Верховного Суду, вказаної ділянки як об'єкта спору вже не існувало, оскільки її було поділено.

Неправильне зазначення у позові, а надалі як наслідок – у рішенні суду та у виконавчому документі реквізитів боржника або стягувача, кадастрового но-

мера земельної ділянки або її місцезнаходження, неповне відображення цих відомостей призводять до зволікання із виконанням судового рішення, оскільки виникає потреба у зверненні до суду із відповідними процесуальними документами для усунення цих недоліків, і це зрештою дає можливість боржнику вчиняти протиправні дії щодо майна, яке підлягає поверненню державі або територіальній громаді.

У таких випадках усю роботу та зусилля, починаючи від підготовки позову, участі в судових засіданнях, доведенні своєї позиції суду, зведено нанівець.

Рішення судів щодо повернення землі виконується у примусовому порядку органами державної виконавчої служби та за необхідності шляхом вчинення реєстраційних дій.

Неправильне зазначення у позові реквізитів боржника або стягувача, кадастрового номера земельної ділянки або її місцезнаходження призводять до зволікання із виконанням судового рішення, оскільки виникає потреба у зверненні до суду для усунення цих недоліків, і це зрештою дає можливість боржнику вчиняти протиправні дії щодо майна, яке підлягає поверненню державі або територіальній громаді

Державні виконавці нерідко безпідставно повертають без прийняття до виконання виконавчі листи про витребування землі, оскільки, на їх думку, виконання таких рішень не передбачає вжиття заходів примусового виконання.

Разом з тим указаний спосіб захисту цивільних прав кореспондується із заходом примусового виконання, який передбачено в пункті 3 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження», а саме – вилучення та передача предметів стягувачу. Поняття «витребування» є тотожним «вилученню та передачі предметів». Відтак указані дії державних виконавців є неправомірними, а судові рішення про витребування майна підлягають примусовому виконанню.

Іноді державні виконавці безпідставно закінчують виконавчі провадження про зобов'язання боржника вчинити певні дії без вжиття заходів примусового виконання рішення (звільнити самовільно зайняту земельну ділянку, передати земельну ділянку).

Рішення судів щодо повернення землі виконується у примусовому порядку органами державної виконавчої служби та за необхідності шляхом вчинення реєстраційних дій

Так, на виконанні в одному з відділів Державної виконавчої служби в Одеській області перебував виконавчий лист із примусового виконання рішення про зобов'язання фізичної особи – підприємця звільнити земельну ділянку шляхом демонтажу приміщення кафе-бару.

Під час вчинення виконавчих дій державним виконавцем накладено на боржника штраф, направлено повідомлення про вчинення злочину до поліції

та винесено постанову про закінчення виконавчого провадження у зв'язку з неможливістю виконати рішення суду без участі боржника. Такі дії було оскаржено до суду.

Проблемні питання виникають у справах, де прокурор є самостійним позивачем. Це справи про визнання незаконними рішень органів місцевого самоврядування та зобов'язання боржників повернути територіальній громаді в особі відповідної ради майно, у тому числі земельні ділянки.

> Доцільно звертати увагу суду на потребу зазначення всіх необхідних даних, які є вимогами до виконавчого документа відповідно до ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження», оскільки згідно з новими процесуальними кодексами не передбачена можливість касаційного оскарження рішень судів про відмову у внесенні виправлень до виконавчого документа

Відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» стягувачем є юридична особа, на користь чи в інтересах якої видано виконавчий документ.

Однак у таких справах суди іноді зазначають стягувачем прокурора замість територіальної громади в особі ради, на користь якої мають бути вчинені дії з повернення землі згідно із судовим рішенням.

У такий спосіб рада не набуває статусу сторони виконавчого провадження. Іншими словами, у ради не виникає обов'язку брати участь у конкретних виконавчих діях з повернення землі, безпосереднього її прийняття, навіть у разі добровільної її передачі боржником. А отже, рада не буде нести ніякої відповідальності за відмову у поновленні прав її територіальної громади.

Водночас у жодній нормі законодавства не передбачено право прокурора розпоряджатися землями державної та комунальної власності, у тому числі шляхом їх прийняття від боржника на підставі судового рішення.

Таким чином, доцільно звертати увагу суду на потребу зазначення всіх необхідних даних, які є вимогами до виконавчого документа відповідно до ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження».

Найбільш гострою є ця проблема з огляду на те, що в нових процесуальних кодексах не передбачена можливість касаційного оскарження рішень судів про відмову у внесенні виправлень до виконавчого документа.

Тому, якщо у виконавчому документі буде зазначено, що стягувачем є прокурор, а не орган місцевого самоврядування, це може значно ускладнити виконання рішення суду, навіть його унеможливити.

У разі постановлення судового рішення щодо скасування правовстановлюючих документів для поновлення інтересів держави необхідно вчиняти відповідні реєстраційні дії.

У статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та ст. 182 Цивільного кодексу України зазначено, що право власності на майно, у тому числі земельні ділянки, підлягає державній реєстрації. Відповідно до ст. 125 Земельного кодексу України право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав.

Тому рішення суду про задоволення позову може бути виконане за умови, якщо в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно є відповідний запис про реєстрацію речового права.

Згідно з пунктом 3 ч. 1 ст. 2 та ст. 20 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та Порядком державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127, заява на проведення реєстраційних дій та оригінали необхідних документів подаються власником.

У разі постановлення судового рішення щодо скасування правовстановлюючих документів для поновлення інтересів держави необхідно вчиняти відповідні реєстраційні дії

Відповідно до пункту 67 цього Порядку для державної реєстрації права власності у разі витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння на підставі рішення суду подаються необхідні для відповідної реєстрації документи, передбачені в ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» і цьому Порядку, що підтверджують право власності на нерухоме майно належного власника.

Разом із тим у ст. 31-1 вказаного Закону зазначено, що реєстраційні дії на підставі рішень судів проводяться виключно на підставі рішень, отриманих у результаті інформаційної взаємодії Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру судових рішень, без подання відповідної заяви заявником.

Проте станом на сьогодні такий обмін даними відсутній.

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2016 року № 806 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державної реєстрації» передбачено, що до запровадження інформаційної взаємодії між Державним реєстром речових прав на нерухоме майно та Єдиним державним реєстром судових рішень, а також у разі проведення реєстраційних дій на підставі рішень судів, що набрали законної сили до запровадження такої взаємодії, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень на підставі рішень судів проводиться за зверненням заявника (з дотриманням вимог, установлених у підпункті 1 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та

перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності». Тобто наразі реєстрація права власності на нерухоме майно на підставі судового рішення про витребування майна проводиться за заявою його власника.

Прокурори стикаються з проблемою, коли на майно, яке підлягає поверненню за судовим рішенням, зареєстровано обтяження і державні реєстратори відмовляють у проведенні відповідних реєстраційних дій. Слід мати на увазі, що згідно з підпунктом 1 пункту 4 ст. 24 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» відмова в державній реєстрації прав за наявності обтяжень не застосовується у разі реєстрації речових прав на нерухоме майно на підставі рішення суду щодо права власності.

> До запровадження інформаційної взаємодії між Державним реєстром речових прав на нерухоме майно та Єдиним державним реєстром судових рішень, а також у разі проведення реєстраційних дій на підставі рішень судів, що набрали законної сили до запровадження такої взаємодії, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень на підставі рішень судів проводиться за зверненням заявника

Єдиним обтяженням, яке унеможливить проведення реєстраційних дій може бути заборона на їх проведення, яка часто застосовується при забезпеченні позову. У такому випадку слід вживати заходів до припинення такої заборони. Окрім того, законом не передбачено обмежень щодо осіб, які можуть ініціювати скасування державної реєстрації речових прав, тому прокурори мають право самостійно звернутись із вказаною заявою до суб'єктів державної реєстрації.

Захист органами прокуратури інтересів держави у сфері земельних відносин є одним із пріоритетних напрямів діяльності прокурорів при здійсненні ними конституційної функції представництва інтересів держави в суді.

Олександр Біленко
начальник управління
представництва інтересів держави у суді
Прокуратури Дніпропетровської області,
старший радник юстиції

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД РОБОТИ ПРОКУРАТУРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Моніторинг судових рішень є дієвим механізмом у системі захисту інтересів держави. Він надає можливість своєчасно виявляти та попереджувати випадки порушень її інтересів, зважаючи на судові рішення, постановлені у справах за позовами інших осіб.

Забезпечення систематичного вивчення відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень, опрацювання інформації з контролюючих органів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування дали змогу прокуратурі Дніпропетровської області ефективно реалізовувати представницькі повноваження в інтересах держави шляхом оскарження незаконних судових рішень.

Переважна більшість неправосудних судових рішень, що зачіпають інтереси держави, ухвалюється судами у справах, предметом розгляду яких є земельні спори, зокрема визнання прав власності або користування земельними ділянками, у тому числі у порядку спадкування, визнання права на пай.

Так, за результатом проведеної роботи з моніторингу судових рішень у 2018 році органами прокуратури області вжито заходи щодо ініціювання перегляду 93 незаконних судових рішень за позовами інших осіб, з них 70 стосуються інтересів держави у сфері земельних правовідносин у справах про набуття прав на земельні ділянки, загальна площа яких становить 730 гектарів.

У минулому році апеляційними судами задоволено 70 апеляційних скарг прокурорів, завдяки чому попереджено незаконне набуття особами прав на самовільно зайняті земельні ділянки державної та комунальної власності під

об'єктами самочинного будівництва площею понад 27 тис. кв. м та вибуття із власності та володіння держави земель загальною площею 781 гектар.

Протягом поточного року до судів апеляційних інстанцій прокуратурою області оскаржено 30 незаконних судових рішень, з яких 22 – постановлено у справах з питань земельних правовідносин. Завдяки вжитим заходам на цей час судами апеляційних інстанцій задоволено 15 скарг зазначеної категорії, чим попереджено незаконне набуття особами прав на 520 га земель державної та комунальної власності.

> Моніторинг судових рішень є дієвим механізмом у системі захисту інтересів держави, оскільки надає можливість своєчасно виявляти та попереджувати випадки порушень її інтересів, зважаючи на судові рішення, постановлені у справах за позовами інших осіб

Одним із прикладів ефективності моніторингу судових рішень з метою виявлення порушень інтересів держави у сфері земельних відносин та їх захисту є оскарження прокуратурою області рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 2 жовтня 2018 року, яким за фізичною особою – підприємцем незаконно визнано право користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення (рілля) державної власності загальною площею 296 гектарів.

Із судового рішення та матеріалів справи було встановлено, що підставою для задоволення позову став висновок суду про те, що спірні ділянки перебувають у фактичному користуванні позивача з 1991 року, наданому згідно з договором із сільською радою. Після закінчення строку дії договору оренди позивач нібито понад 15 років продовжував користуватися цією ділянкою без зауважень з боку орендодавця. Проте на його звернення щодо оформлення права користування належним чином райдержадміністрація відповіді йому не надала.

Вивчаючи наявність та правомірність зазначених підстав, прокурори з'ясували, що спірні земельні ділянки у користування позивачу ніколи не передавались, договір оренди між позивачем та сільською радою не укладався. Навіть більше, відповідно до інформації сільської ради частина вказаних земельних ділянок належить до земель сільськогосподарського призначення державної форми власності та знаходиться у користуванні інших громадян та юридичних осіб, що підтверджується відповідними правовстановлюючими документами.

Зі свого боку райдержадміністрація повідомила, що зазначена особа із заявами про надання їй у власність чи користування цих земельних ділянок не зверталася, договори оренди з нею не укладались.

Постановою Центрального апеляційного господарського суду апеляційну скаргу прокуратури області в інтересах держави в особі Головного управління

Держгеокадастру у Дніпропетровській області задоволено, рішення суду першої інстанції скасовано та у задоволенні позову фізичній особі – підприємцю відмовлено.

Надалі на підставі рішення суду апеляційної інстанції державну реєстрацію права оренди фізичної особи – підприємця на вказані земельні ділянки скасовано.

Особливість спору щодо прав цієї фізичної особи – підприємця на вказані земельні ділянки полягає також у тому, що навіть після встановлення судом відсутності прав на користування ними позивач не припинив намагань незаконно заволодіти цими землями.

> Переважна більшість неправосудних судових рішень, що зачіпають інтереси держави, ухвалюється судами у справах, предметом розгляду яких є земельні спори, зокрема визнання прав власності або користування земельними ділянками, у тому числі у порядку спадкування, визнання права на пай

Так, під час вивчення відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що до Дніпровського апеляційного суду звернулася юридична особа – нерезидент (зареєстрована у США) до визначеного громадянина про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражу від 27 грудня 2018 року, яким визнано дійсним договір оренди землі від 31 жовтня 2018 року, укладений цим підприємством та означеною особою, та визнано за юридичною особою – нерезидентом статус орендаря земельних ділянок загальною площею 239 гектарів.

Реалізуючи повноваження відповідно до ст. 57 Цивільного процесуального кодексу України, прокурор ознайомився із матеріалами вказаної заяви в апеляційному суді та встановив, що земельні ділянки, визначені у рішенні Міжнародного комерційного арбітражу від 27 грудня 2018 року, є тими самими землями сільськогосподарського призначення державної власності, право користування якими виникло у відповідача на підставі скасованого рішення Господарського суду Дніпропетровської області у розглядуваній вище справі.

Набуття юридичною особою – нерезидентом права користування земельними ділянками державної власності (рілля) загальною площею 239 га на підставі рішення Міжнародного комерційного арбітражу, створеного для розгляду конкретного спору, беззаперечно порушує інтереси держави щодо володіння, користування та розпоряджання земельними ділянками державної власності, а також встановлений законодавством порядок набуття права користування землями сільськогосподарського призначення державної власності (суспільний інтерес).

Викладені обставини стали підставою для вступу прокуратури області у вказану справу в інтересах держави в особі Головного управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області.

Наразі справа перебуває у провадженні Дніпровського апеляційного суду.

Крім того, за цим фактом прокуратурою області внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 190 КК України. Досудове розслідування здійснюється Головним управлінням Національної поліції у Дніпропетровській області.

Також, незважаючи на вироблену прокуратурою Дніпропетровської області сталу судову практику у спорах щодо спадкування права користування земельними ділянками, наданими фізичним особам для ведення фермерського господарства, прокуратура виявляє судові рішення, якими за спадкоємцями незаконно закріплюється в порядку спадкування право власності або користування земельними ділянками фермерських господарств.

Так, рішенням Криничанського районного суду Дніпропетровської області, залишеним без змін ухвалою суду апеляційної інстанції, задоволено позовні вимоги Світлик М.М., а саме визнано за нею в порядку спадкування після смерті свого чоловіка право на довічне спадкове володіння і користування земельною ділянкою площею 53,2 га, яка входить до складу майна фермерського господарства «Іванково».

Під час винесення рішень судами не було враховано, що згідно зі ст. 23 Закону України «Про фермерське господарство» успадкування фермерського господарства як цілісного майнового комплексу або його частини здійснюється відповідно до закону. При цьому сам цілісний майновий комплекс має бути зареєстрований відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Незважаючи на вироблену прокуратурою Дніпропетровської області сталу судову практику у спорах щодо спадкування права користування земельними ділянками, наданими фізичним особам для ведення фермерського господарства, прокуратура виявляє судові рішення, якими за спадкоємцями незаконно закріплюється в порядку спадкування право власності або користування земельними ділянками фермерських господарств

За загальними правилами цивільного законодавства (ст. 1218 Цивільного кодексу України (ЦК України)) до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Разом із цим під час вирішення питання щодо спадкування прав на земельні ділянки слід враховувати також положення Земельного кодексу України (ЗК України).

Так, якщо спадкодавець за життя мав земельну ділянку на праві власності, то відповідно до ст. 1225 ЦК України право власності на цю ділянку переходить до спадкоємців за загальними правилами спадкування (зі збереженням її цільового призначення) при підтвердженні цього права спадкодавця держав-

ним актом на право власності на землю або іншим правовстановлюючим документом (договір дарування, купівлі-продажу, міни тощо).

Право користування земельною ділянкою може перейти до спадкоємців виключно у випадках, передбачених у земельному законодавстві, а саме: право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) (ст. 102-1 ЗК України), право користування чужим майном (сервітут) (ст. 402 ЦК України).

Натомість право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності, що виникло у особи на підставі державного акта, не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам (ч. 3 ст. 102-1 ЗК України).

Так, в аналізованій справі фермерське господарство користувалося земельною ділянкою на підставі акта на право довічного спадкового володіння землею, виданого померлому чоловіку позивачки для ведення фермерського господарства. Незважаючи на вимоги пункту 8 постанови Верховної Ради України від 13 березня 1992 року «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» та пункту 6 Перехідних положень Земельного кодексу України, за життя померлий своє право довічного спадкового володіння на право власності або право оренди цією земельною ділянкою не переоформив.

За результатом перегляду справи Верховний Суд погодився з тим, що суди дійшли помилкового висновку щодо наявності правових підстав для задоволення позовних вимог, оскільки чинним законодавством України не передбачено такого права на земельну ділянку, як довічне успадковане володіння, таке право не може входити до складу спадщини і не може бути успадковано, оскільки припиняється зі смертю особи, якій належало таке право.

> Згідно з ч. 3 ст 102-1 Земельного кодексу України право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності, що виникло у особи на підставі державного акта, не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам

Постановою Верховного Суду від 24 березня 2019 року касаційну скаргу задоволено, судові рішення у справі скасовано, у задоволенні позовних вимог громадянці відмовлено.

До речі, досі в провадженні Дніпровського апеляційного суду перебуває апеляційна скарга прокуратури області у справі з аналогічним предметом спору на рішення районного суду, яким за громадянкою визнано право власності на селянське (фермерське) господарство як успадковане за законом, до складу якого увійшли земельні ділянки загальною площею 46,1 га, що належали спадкодавцю на праві постійного користування.

Окремо варто висвітлити проблему визнання в судовому порядку за громадянами права на пай.

У Дніпропетровській області, незважаючи та те, що з моменту завершення розпаювання земель колишніх колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) минуло понад 15 років, актуальними є спори щодо визнання за громадянами права на пай КСП, у яких вони колись працювали, або за спадкоємцями осіб, які начебто мали право на отримання такого паю, проте за життя його не отримали.

Протягом 2019 року прокуратурою області виявлено та оскаржено вісім судових рішень у справах вказаної категорії, якими за громадянами незаконно визнано право на земельні ділянки площею 38,0 га за рахунок державних земель запасу. На сьогодні з урахуванням апеляційних скарг, унесених у минулі роки, судом апеляційної інстанції скасовано 11 судових рішень щодо визнання за громадянами права на отримання паїв у розмірі 96,0 гектарів.

У справах, що були переглянуті за ініціативою прокуратури області, під час постановлення рішень судами залишалися поза увагою положення Указу Президента України від 8 серпня 1995 року № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям», Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», Цивільного кодексу України (на час виникнення спірних правовідносин), а також судова практика в аналогічних спорах.

Незважаючи та те, що з моменту завершення розпаювання земель колишніх колективних сільськогосподарських підприємств минуло понад 15 років, актуальними є спори щодо визнання за громадянами права на пай у підприємстві, в якому вони колись працювали, або за спадкоємцями осіб, які начебто мали право на отримання такого паю, проте за життя його не отримали

Так, судами не враховувалося, що відповідно до вказаних нормативно-правових актів право на земельну частку (пай) виникає виключно у громадян, які є членами колективного сільськогосподарського підприємства, у тому числі пенсіонерів, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, включених до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю, і таке право набувається ними з дня видачі такого акта.

Окрім вказаного, судами неправильно застосовуються положення цивільного законодавства щодо наслідків строку позовної давності.

Відповідно до пункту 6 «Прикінцевих та перехідних положень» ЦК України правила цього Кодексу про позовну давність застосовуються до позовів, строк пред'явлення яких, установлений законодавством, що діяло раніше, не закінчився до набрання чинності зазначеним Кодексом.

На пред'явлення позову про витребування належного громадянину майна, інших вимог про захист приватної власності поширюється встановлений

у ст. 50 Закону України «Про власність» і ст. 71 ЦК Української РСР (чинних на час виникнення спірних правовідносин) трирічний строк позовної давності, якщо інше не передбачено законом.

Оскільки право на позов у позивачів виникло ще у 90-х роках минулого століття, трирічний строк позовної давності у цих справах спливав ще до набрання чинності ЦК України 2004 року.

Згідно з ч. 1 ст. 80 ЦК Української РСР закінчення строку позовної давності до пред'явлення позову є підставою для відмови в позові. Позовна давність застосовується судом незалежно від заяви сторін (ст. 75 ЦК УРСР).

Право на земельну частку (пай) виникає виключно у громадян, які є членами колективного сільськогосподарського підприємства, у тому числі пенсіонерів, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, включених до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю

Протерішенням Апостолівського районного суду задоволено позовні вимоги громадянки Мищук Н.І. до районної державної адміністрації про визнання права на земельну частку (пай) розміром 7,15 умовних кадастрових гектарів, визначених для членів колективного сільськогосподарського підприємства «Криворізьке».

Постановляючи спірне рішення, суд не встановив наявність невитребуваних паїв із земель колишнього КСП «Криворізьке», тоді як відповідно до інформації уповноваженого органу на час винесення судового рішення на території колишнього КСП «Криворізьке» невитребувані земельні ділянки (паї) у колективному сільськогосподарському підприємстві були відсутні.

Таким чином, реалізація Мищук Н.І. визнаного за нею судом права на пай, за відсутності відповідних земель, беззаперечно зачіпало інтереси держави, оскільки виділення цього паю було можливе лише за рахунок земель запасу чи резервного фонду державних сільськогосподарських земель.

Зазначене стало підставою для оскарження прокуратурою вказаного судового рішення в інтересах держави в особі Головного управління Держгеокадастру у Дніпропетровські області, яке до участі у розгляді справи не залучалося.

Розглянемо обставини справи.

Задовольняючи позов, суд дійшов висновку, що, оскільки позивач має номер 369 у додатку до державного акта на право колективної власності на землю КСП «Криворізьке» від 24 квітня 1997 року, а також на момент одержання цього акта вона працювала на КСП, у неї виникло право на одержання земельної частки (паю).

Проте під час з'ясування обставин, на яких ґрунтується прийняте судом рішення, прокурором було отримано інформацію з сектору архівної роботи ви-

конавчого комітету Апостолівської міської ради, відповідно до якої позивачка лише три місяці на початку 1995 року працювала у радгоспі «Криворізький».

Також прокурором було встановлено, що реорганізація радгоспу «Криворізький» у колективне сільськогосподарське підприємство «Криворізьке» відбулася лише наприкінці 1995 року, коли позивачка на підприємстві вже не працювала.

Найбільш поширеним порушенням інтересів держави у сфері земельних правовідносин є самовільне зайняття земельних ділянок особами під розміщення об'єктів самочинного будівництва, право власності на яке пізніше набувається цими особами на підставі судових рішень без залучення власників цих земельних ділянок

За інформацією архівного відділу, в протоколах КСП «Криворізьке» за 1995–2000 роки відомостей про те, що позивачка була прийнята у члени КСП, немає.

Отже, за відсутності доказів членства Мищук Н.І. у КСП на час отримання підприємством у 1997 році державного акта на право колективної власності на землю факт перебування позивачки у трудових правовідносинах з радгоспом «Криворізьке» у 1995 році не впливає на виникнення у неї права на земельну частку (пай), оскільки трудові відносини виникли та припинились до реорганізації радгоспу «Криворізьке» в КСП «Криворізьке» та до отримання КСП «Криворізьке» державного акта на право колективної власності на землю.

Крім того, прокурором було вказано на пропуск строку позовної давності для звернення Мищук Н.І. до суду із таким позовом.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 16 січня 2019 року апеляційну скаргу прокурора було задоволено, рішення суду першої інстанції скасовано та постановлено нове рішення про відмову у задоволенні позову.

Найбільш поширеним порушенням інтересів держави у сфері земельних правовідносин є самовільне зайняття земельних ділянок особами під розміщення об'єктів самочинного будівництва, право власності на яке пізніше набувається цими особами на підставі судових рішень без залучення власників цих земельних ділянок.

Органи прокуратури області реагують на незаконні оборудки з землями та протидіють можливості набуття прав на них через узаконення самочинного будівництва.

З підстав порушення інтересів держави в особі органів місцевого самоврядування щодо володіння, користування та розпоряджання належними їм земельними ділянками лише у поточному році прокуратурою області оскаржено 10 незаконних судових рішень щодо визнання прав на об'єкти самочинного будівництва площею понад 19 тис. кв. м, що розміщені на самовільно зайнятих земельних ділянках площею понад 10 гектарів.

У 2019 році задоволено апеляційну скаргу прокуратури області в інтересах держави в особі Дніпровської міської ради на додаткове рішення Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 15 травня 2017 року, яким повністю задоволені позовні вимоги Шокера С.А. до Орлової Н.А. про визнання права власності на нерухоме майно площею 5723 кв. метрів.

Суд апеляційної інстанції погодився з доводами прокурора про відсутність правових підстав для визнання за позивачем права власності на самочинно збудований об'єкт нерухомого майна, що розташований на земельній ділянці комунальної власності, яка у його власність або користування не надавалась. Вказане стало підставою для скасування судового рішення у справі та постановлення нового рішення про відмову у задоволенні позову.

Прокуратурою області 16 травня 2019 року подано позов в інтересах держави в особі міської ради щодо поновлення прав громади на земельну ділянку під нерухомим майном.

Крім того, Дніпровським апеляційним судом у поточному році задоволено апеляційну скаргу прокуратури області на ухвалу Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 21 вересня 2018 року, якою затверджено мирову угоду, укладену між сторонами, та визнано за позивачем право власності на 73 будівлі та споруди (кафе, альтанки, комплекс торговельних павільйонів) загальною площею 1616 кв. м у місті Дніпрі, що розташовані на земельних ділянках, не відведених під ці об'єкти.

Справу передано для розгляду по суті до суду першої інстанції.

Необхідно звернути увагу на те, що ефективність реалізації органами прокуратури своїх повноважень з метою реального захисту та відновлення порушених прав та інтересів держави у сфері земельних правовідносин безпосередньо залежить від системного підходу в організації діяльності на цьому напрямі та забезпечення доведення до оперативних працівників інформації про результати діяльності прокурорів (результати розгляду судами справ за участю прокурора, проблемні питання, які виникають під час їх розгляду, судова практика з відповідних питань).

Наведемо такий приклад.

Ще у 2014 році судом апеляційної інстанції задоволено позовні вимоги прокурора в інтересах держави в особі райдержадміністрації до 64 громадян про скасування державних актів на право власності на землю та визнання нікчемними договорів купівлі-продажу земельних ділянок. Прокурором було доведено, що набуття права приватної власності на 63 державні земельні ділянки та їх подальше відчуження одній особі – Здоровець О.О. відбулося внаслідок злочинних дій голови райдержадміністрації та заступника начальника відділу Держкомзему району, без відома осіб, на яких вони були оформлені. Обставини незаконного заволодіння державними земельним ділянками доведено у

кримінальному провадженні стосовно вказаних службових осіб, про що постановлено вирок щодо визнання їх винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 364 КК України.

Проте за час перебування справи в провадженні суду апеляційної та касаційної інстанцій відповідачкою Здоровець О.О. було проведено інвентаризацію належних їй земельних ділянок, унаслідок чого 63 земельні ділянки були об'єднані у 18 з присвоєнням їм нових кадастрових номерів.

Такі дії відповідачки унеможливили виконання судового рішення та зумовили звернення прокурора до суду з новим позовом про їх витребування.

На сьогодні справа перебуває в провадженні суду касаційної інстанції.

За час розгляду справи Здоровець О.О. померла, і у справі відбулося правонаступництво її спадкоємицею Тринкіною А.І.

Ефективність реалізації органами прокуратури своїх повноважень з метою реального захисту та відновлення порушених прав та інтересів держави у сфері земельних правовідносин безпосередньо залежить від системного підходу в організації діяльності на цьому напрямі та забезпечення доведення до оперативних працівників інформації про результати діяльності прокурорів

Вказана особа, будучи учасником справи про витребування земельних ділянок (відповідач), користуючись тривалістю розгляду справи судом касаційної інстанції, звернулася до суду із позовом до Горьківської сільської ради та визнала за собою право власності на 18 земельних ділянок, розташованих на території цієї сільської ради з цільовим призначенням для ведення особистого селянського господарства у порядку спадкування.

Завдяки обізнаності працівників прокуратури з обставинами, які виникли у процесі повернення державі земельних ділянок від Здоровець О.О., під час моніторингу судових рішень було звернуто увагу на рішення суду, постановленого на користь Тринкіної А.І., та своєчасно (до переоформлення земельних ділянок на іншу особу) вжито заходів щодо його оскарження.

У травні поточного року вказану апеляційну скаргу прокурора розглянуто та задоволено, рішення суду першої інстанції скасовано, у задоволенні позову відмовлено.

Підсумовуючи, варто наголосити, що реалізація прокуратурою конституційних повноважень щодо представництва в суді інтересів держави, у тому числі шляхом оскарження незаконних судових рішень, постановлених у справах за позовами інших осіб, незважаючи на дискусійність цього питання, є одним із найефективніших засобів своєчасного захисту та реального відновлення порушених інтересів держави та суспільства.

Олена Кравченко
начальник організаційно-методичного відділу управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих регіональної прокуратури Прокуратури Харківської області, старший радник юстиції, кандидат педагогічних наук

Катерина Макарук
головний судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ФІКСУВАННЯ ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ У ДОКАЗУВАННІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В АСПЕКТІ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Поява сучасних досягнень науки і техніки сприяє підвищенню ефективності реалізації завдань в окремих сферах суспільного життя. Не є винятком і кримінальне судочинство.

Особливістю кримінального процесу в Україні є реформування кримінального процесуального законодавства, яке передбачає не тільки осмислення, а й докорінні зміни у правосвідомості науковців, правозастосовників і суспільства в цілому. Нова правова реальність, що формується в державі, потребує перегляду багатьох уявлень про сутність окремих кримінальних процесуальних інститутів для їх ефективної реалізації. Насамперед це стосується кримі-

нального процесуального доказування, адже проблеми доказового права посідають чільне місце у кримінальній процесуальній теорії. Водночас поодинокі концептуально нові наукові підходи до традиційних уявлень про кримінальне процесуальне доказування, як правило, ігноруються і не знаходять свого продовження.

Обравши європейський вектор інтеграції, Україна прагне наблизитись до рівня стандартів Європейського Союзу (ЄС), які передбачають, що законодавство та підзаконні акти в усіх сферах ґрунтуються на принципі верховенства права. Європейська інтеграція також означає певний підхід і розуміння того, що політична, виконавча та судова влада повинні змінюватися для впровадження, забезпечення та захисту прав людини.

Провідну роль у кримінальному провадженні відіграють різноманітні технічні засоби фіксування, які широко використовують у процесі виявлення, фіксування, збирання та дослідження матеріальних слідів злочину. Усі ці засоби фіксації мають доказове значення.

Електронні докази в судовому процесі

20 червня 2017 року в першому читанні прийнято законопроект № 6232 про внесення змін до трьох процесуальних кодексів – Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України. Згодом ухвалено відповідний Закон України № 2147-VIII, яким запроваджується новий вид доказу – електронний доказ[1].

До 2017 року законодавство оперувало категорією «електронний документ», яка у правовому полі України з'явилася ще у 2003 році з ухваленням законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис».

Електронні документи визнавалися доказами в багатьох рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «P. and S. v. Poland» від 30 жовтня 2012 року, «Eon v. France» від 14 березня 2013 року, «Shuman v. Poland» від 3 червня 2014 року[2].

З огляду на використання різноманітних інформаційних технологій та джерел інформації потреба цього нормативного врегулювання назріла давно.

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2017. № 48. Ст. 436.

[2] Див.: Рішення Європейського суду з прав людини: Chamber judgment P. and S. v. Poland, 30.10.12 (URL: http://hudoc.echr.coe.int/fre-press?i=003-4140612-4882633); Еон (EON) проти ФРАНЦІЇ (Eon v. France): ріш. ЄСПЛ / European Court of Human Rights judgments on the right to freedom of expression Bulletin XXXVII: Round-up of Judgements: june 2014 – 10 July 2014.

На практиці постає чимало питань щодо можливості використання як доказів інформації з Інтернету або оформленої на електронних носіях.

У статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено, що електронна копія та копія електронного документа на папері засвідчуються в порядку, передбаченому законом[3].

Саме під час судового розгляду справ, які містять інформацію з Інтернету або оформлену на електронних носіях, що підлягає доказуванню, ставиться питання щодо її належного засвідчення та використання у судових справах.

Відповідно до Закону України № 2147-VIII у вказаних процесуальних кодексах під електронними доказами пропонується розуміти інформацію в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема:

– електронні документи (у тому числі, текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо);

– веб-сайти (сторінки);

– текстові, мультимедійні та голосові повідомлення;

– метадані, бази даних й інші дані в електронній формі.

Такі дані можуть зберігатись, наприклад, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), у серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі, в мережі Інтернет).

> Складність засвідчення електронних доказів полягає в тому, що до моменту розгляду справи судом така інформація легко може бути вилучена, що значно знижує шанси довести факт її наявності, а також змінена автором, зберігачем чи користувачем

Тобто перелік джерел інформації, які підпадатимуть під поняття «електронний доказ», не є вичерпним.

Електронні докази мають такі особливості: існують в нематеріальному вигляді; переносяться чи копіюються на різні пристрої без втрати характеристик; мають властивість існувати в багатьох місцях одночасно; для їх відтворення необхідно використовувати технічні засоби.

Електронні докази подаються в оригіналі або у вигляді електронної копії, засвідченої електронним цифровим підписом. При цьому учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Електронний цифровий підпис є головним реквізитом такої форми подання електронного доказу (копії).

Оригінали або копії електронних доказів зберігаються судом у матеріалах справи.

---

[3] Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №36. Ст. 275.

Складність засвідчення електронних доказів полягає і в тому, що до моменту розгляду справи судом така інформація легко може бути вилучена, що значно знижує шанси довести факт її наявності. Інформація може бути також змінена автором, зберігачем чи користувачем.

Отримання електронних доказів під час проведення слідчих дій у кримінальному провадженні

Електронні докази можуть бути отримані під час проведення слідчих дій, у тому числі негласних, у кримінальному провадженні.

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (глави 20, 21 розділу III Кримінального процесуального кодексу України, Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні[4]).

Слідчі дії поділяються на:

1) традиційні слідчі дії: огляд, обшук, слідчий експеримент;

2) негласні слідчі (розшукові) дії: аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних інформаційних систем та інше.

Слідчі дії фіксуються протоколом, фото-, відеозйомкою та в інший спосіб.

Таким чином, під час проведення будь-яких слідчих дій сторона розслідування отримує докази, в тому числі електронні, які записуються на різноманітні носії інформації: оптичні диски, флеш-накопичувачі, карти пам'яті, переносні жорсткі диски, про що вказується в протоколі.

Електронна інформація, яка є оригіналом, тобто отримана з першоджерела, безпосередньо записується у процесі проведення слідчих дій.

Під час кримінального провадження найчастіше виникає необхідність копіювання цієї інформації на інші носії, наприклад, для надання на експертне дослідження. Інформація, яка копіюється на інші носії, вже не є оригіналом – вона називається копією.

У зв'язку з цим слушним є запитання: «Якими атрибутами можна затвердити копію інформації як точний образ оригіналу електронного доказу, отриманого у процесі проведення слідчих дій?».

Процесуально не визначено критерії, на підставі яких можна було б установити, оригіналом чи копією є той або інший електронний доказ. Є певні труднощі у доведенні дати та часу створення оригіналу електронного доказу. Оскіль-

[4] Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затв. наказом від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 Генеральної прокуратури України, Мін-ва внут. справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Держприкордонслужби, Мін-ва фінансів України, Мін-ва юстиції України.

ки оригінал електронного доказу є першоджерелом і відрізняється від копії саме тим, що вона створюється пізніше, на оригіналі повинні бути зафіксовані дата і час його створення.

У законодавстві чітко не визначено порядок збирання та забезпечення доказів у електронній формі, способи їх дослідження, процедури встановлення особи, відповідальної за розміщення інформації (ідентифікація). На практиці трапляється чимало проблем, пов'язаних з їх використанням, – від суто технічних до юридичних.

Надання на дослідження доказів в електронному вигляді для проведення судових експертиз у кримінальному провадженні

Для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, докази в електронному вигляді надаються спеціалістам для виконання таких видів судових експертиз, як:

– інженерно-технічна (комп'ютерно-технічна, телекомунікаційна);
– фототехнічна, портретна та голографічних зображень,
– відео-, звукозапису;
– експертиза у сфері інтелектуальної власності тощо.

Питання, які вирішуються під час указаних експертних досліджень, прямо чи опосередковано стосуються надання на дослідження оригіналу або копії електронних доказів, про що вказується в експертному висновку.

Після передання матеріалів справи на судовий розгляд експертні висновки, виконані за копіями електронних доказів, найчастіше відхиляються суддею, якщо електронні копії не були засвідчені електронним цифровим підписом або не доведена їх тотожність з оригіналом

Надаючи оригінали (або копії) електронних доказів, отриманих під час проведення слідчих дій, на експертне дослідження, сторони кримінального провадження стикаються з такою проблемою, як правильне визначення типу цього електронного доказу, а саме – оригіналом чи копією він є, оскільки іноді електронний доказ копіюється на декілька носіїв для зберігання або подальшого розслідування обставин справи.

Після передання матеріалів справи на судовий розгляд експертні висновки, виконані за копіями електронних доказів, найчастіше відхиляються суддею, якщо електронні копії не були засвідчені електронним цифровим підписом або не доведена їх тотожність з оригіналом.

Таким чином, існує необхідність підтвердження цілісності та незмінності електронної інформації, що надається як доказ у кримінальному провадженні, в разі її перезапису на різноманітні носії та передавання каналами електрон-

ного зв'язку, наприклад, через внутрішні закриті поштові портали державних підприємств.

Одним із способів підтвердження цілісності та незмінності електронної інформації під час її зберігання, перезапису, перенесення та передавання каналами зв'язку є обчислення та перевірка контрольної суми файлів.

Контрольна сума як підтвердження цілісності або ідентичності електронної інформації під час її перезаписування або передачі

Контрольна сума (CRC-сума, хеш-сума) – це деяке значення, що розраховане за набором даних шляхом застосування певного алгоритму і використовується для перевірки цілісності даних під час їх передачі або зберігання. Також контрольні суми можуть використовуватися для швидкого порівняння двох наборів даних на нееквівалентність: з великою ймовірністю різні набори даних матимуть неоднакові контрольні суми.

У математиці контрольною сумою вважається результат хеш-функції[5], використовуваної для обчислення контрольного коду – невеликої кількості бітів всередині великого блоку даних, наприклад мережевого пакету або блоку комп'ютерного файлу, що застосовується для виявлення помилок під час передачі або зберігання інформації. Значення контрольної суми додається в кінець блоку даних безпосередньо перед початком передачі або запису даних на будь-який носій інформації. Згодом воно перевіряється для підтвердження цілісності даних.

Алгоритми обчислення контрольних сум – прості, швидкі та легко реалізуються. Такі алгоритми використовуються для захисту даних від ненавмисних спотворень, у тому числі помилок апаратури.

Перевірка файлів методом обчислення контрольної суми, також відома як хешування, – це процес підтвердження того, що файл, завантажений на комп'ютер, ідентичний вихідному файлу. При цьому мається на увазі, що контрольна сума – це випадковий буквено-цифровий рядок певної довжини. Хешування файлу не зашифровує його.

Процес генерації контрольної суми часто називають односпрямованою криптографічною функцією. Підсумком хешування файлу є рядок випадкових символів.

Здійснюючи хешування одного і того самого файлу, завжди отримують однаковий рядок символів у хеші за умови, що жоден біт цього файлу не змінився. Але якщо файл принаймні несуттєво відрізняється від оригіналу (наприклад, у файлі з'явився новий символ пробілу), контрольна сума буде зовсім інша.

Існує два типи контрольних сум, які зазвичай використовуються для перевірки файлів, – MD5 і SHA.

[5] Функція, за допомогою якої здійснюється хешування, тобто перетворення масиву даних будь-якого обсягу в рядок фіксованої довжини (від англ. hashing – «перемішування»). Під «хешем» слід розуміти свого роду маркер цілісності файлу.

Алгоритм MD5 піддається критиці у сфері шифрування за те, що його легко зламати, але це не стосується процедури перевірки файлів. Коли справа доходить до перевірки цілісності файлу, слабкість інструменту для шифрування не має значення.

Останнім часом спостерігається зростання популярності алгоритму хешування SHA, який використовується в сучасному шифруванні. Однак на відміну від MD5 тип SHA має різні версії, і під час перевірки важливо використовувати потрібну версію. Версія визначається за порядковим номером (наприклад 1, 2, 3) або кількістю запусків SHA поспіль (наприклад 256, 384 або 512). У контрольній сумі має вказуватися, скільки разів слід використовувати SHA. Якщо на сайті хеш зазначено лише позначкою SHA, без номера, то можна з упевненістю припустити, що потрібно використовувати SHA1.

> Перевірка файлів методом обчислення контрольної суми – це процес підтвердження того, що файл, завантажений на комп'ютер, ідентичний вихідному файлу. Здійснюючи хешування одного і того самого файлу, завжди отримують однаковий рядок символів у хеші за умови, що жоден біт цього файлу не змінився. Але якщо файл принаймні несуттєво відрізняється від оригіналу, контрольна сума буде зовсім інша

Для перевірки файлів обидва методи однаковою мірою доречні. Хоча алгоритми відрізняються, обидва виконують переведення у випадковий рядок заданої довжини (хоча хеші MD5 коротші за будь-які хеші SHA).

Алгоритм розрахунку та перевірки контрольної суми в процесі встановлення ідентичності вихідної та отриманої інформації під час передачі даних від одного джерела до іншого

Алгоритм перевірки файлів на ідентичність є таким.

1. За допомогою спеціальних програм необхідно порахувати контрольну суму файлу (або каталогу з файлами). Нижче наведено приблизний список програмних засобів для перевірки CRC-суми.

2. Перевірити контрольну суму після проведення будь-яких дій над файлом, у процесі якого могла змінитися його цілісність (запис на диск, копіювання та інше).

Створення файлу з контрольною сумою здійснюється викликом меню «Файл-Порахувати CRC-суми».

Програмні засоби розрахунку та перевірки контрольних сум файлів або каталогів

За допомогою командного рядка в операційній системі Windows можна визначити контрольну суму файлів за допомогою вбудованої утиліти CertUtil.

Перевірка хеш-суми в програмі MD5 File Checker

Дуже проста програма, яка не потребує установки і має графічний інтерфейс. Складається усього з одного вікна, в якому потрібно спочатку вибрати файл у верхньому полі, потім вставити в найнижче поле правильний хеш і натиснути кнопку «Перевірити».

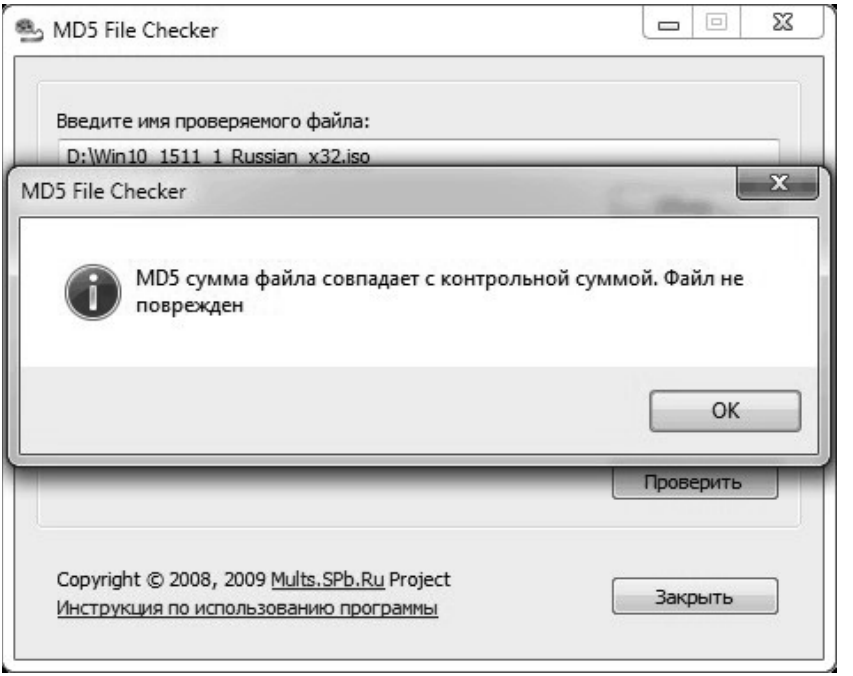

Рис. 1. Шляхом перевірки в програмі MD5 встановлено, що файл не змінений

Через деякий час програма видасть результат (рис. 1). Програма MD5 File Checker використовує алгоритм MD5.

Розрахунок контрольних сум в програмі HashTab

HashTab є програмою для перевірки цілісності файлів шляхом швидкого розрахунку їх хеш-суми. Існують версії для операційних систем і Windows, і Mac OS.

Далі наведено принцип роботи програми на прикладі операційної системи Windows.

Завантажити безкоштовну утиліту HashTab можна з сайту програми.

Після установки програми HashTab необхідно навести курсор на файл, який перевіряється, і натиснути правою кнопкою миші, далі в контекстному меню

обрати позицію «Властивості» – буде відкрито нову вкладку «Хеш-суми файлів» та водночас запуститься розрахунок контрольних сум цього файлу (рис. 2).

Рис. 2. Оброблення контрольних сум файлу за обраним алгоритмом MD5

Програма здатна обчислювати хеш-суми за безліччю алгоритмів, які можна вибрати, натиснувши «Налаштування». Так само є можливість вказати оригінальну контрольну суму. Якщо хеш-суми збігатимуться, з'явиться зелена позначка.

Програма Total Commander так само вміє обчислювати CRC-суми. Відповідні команди для розрахунку контрольних сум знаходяться в меню «Файл» у вікні «Програми».

Представлених варіантів цілком достатньо для перевірки цілісності файлів у Windows.

Рекомендації щодо правильного описування файлів контрольних сум під час направлення електронних доказів для проведення судових експертиз і матеріалів до судових органів

Для направлення електронних доказів для проведення судових експертиз або як матеріалів справи до судових органів бажано дотримуватися таких правил.

1. У супровідній документації в частині опису електронного доказу на електронному носії додатково вказувати ім'я файлів (або каталогів), на які були обчислені контрольні суми. Бажано вказувати дату та час обчислювання контрольної суми.

2. Файли контрольних сум слід додавати на окремому носії або надавати буквено-цифрове значення CRC-суми на паперовому носії, затвердивши вказане в установленому порядку.

Матеріальні джерела доказів мають важливе значення, адже це один із реальних і найважливіших шляхів об'єктивізації процесу розслідування, забезпечення повноти та вірогідності доказової бази

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що нерідко трапляються факти протидії розслідуванню, що переважно здійснюється шляхом підкупу чи залякування свідків і потерпілих, супроводжується відмовою від раніше даних показань, тобто зміною або втратою ідеальних слідів. У зв'язку з цим посилюється значення матеріальних джерел доказів, а отже, й науково-технічного забезпечення роботи з ними. Це один із реальних і найважливіших шляхів об'єктивізації процесу розслідування, забезпечення повноти та вірогідності доказової бази. Крім того, дані, отримані внаслідок використання технічних засобів фіксування, можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження та у разі необхідності продемонстровані його учасникам, що спростує будь-які сумніви щодо об'єктивності отриманої доказової інформації.

НА ЗАПРОШЕННЯ КЕРІВНИЦТВА ПРОКУРАТУРИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДІТИ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ВІДВІДАЛИ ГОСТИННИЙ ПОЛІСЬКИЙ КРАЙ

Поліський краю дорогий,
Мені ти був колискою.
Озер блакить і синь лісів
Для мене стали піснею...

(гімн Волині)

Із 14 по 23 червня 2019 року діти працівників прокуратури Луганської області здійснили подорож до мальовничого куточка України – Полісся. На Волинь за запрошенням керівництва прокуратури Волинської області приїхали відпочити 27 маленьких мандрівників із Луганщини.

Діти разом із батьками, що їх супроводжували, мешкали на базі відпочинку, розташованій на березі перлини Поліського краю – озера Світязь. За час подорожі вони відвідали безліч цікавих місць.

За сприяння Луцького державного історико-культурного заповідника юні луганчани побували на екскурсії в Луцькому замку та підземеллях під кафедральним костелом Святих апостолів Петра і Павла.

Завдяки допомозі культурно-розважального центру «Адреналін» відвідали академію пізнання та розвитку «Робологікум» і Музей сучасного українського мистецтва Корсаків.

Побували діти також і у Національному історико-меморіальному заповіднику «Поле Берестецької битви».

Запам'ятається мандрівникам регата на байдарках озером Чорне, де кожен зміг проявити свій спортивний дух та позмагатися у вправності веслування.

Під час екскурсії на Шацькі озера діти мали змогу переконатися в унікальності природного комплексу та насолодитися красою дивовижних водних просторів, а також скуштувати лісових ягід.

Окрім подорожей та екскурсій, для гостей організовано активний відпочинок: діти грали у спортивні та інтелектуально-розважальні ігри, купалися, засмагали. Вони повернулися додому з яскравими враженнями та позитивними емоціями.

Представники прокуратури Луганської області ознайомилися з організацією роботи прокуратури Волині та обмінялися досвідом. Також на запрошення голови Волинського апеляційного суду П.Т. Філюка вони відвідали перший в Україні музей судочинства, що знаходиться у Волинському апеляційному суді.

Працівники прокуратури Луганської області щиро дякують своїм колегам з Волині та особисто прокурору Волинської області В.В. Швидкому та його першому заступнику І.В. Цюприку за цю незабутню мандрівку, гостинність та дружбу.

Інформацію підготовлено
прес-службами Луганської та Волинської прокуратур